

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2018

Jana Kliková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Představy o konzumaci a odpadu na hudebních
festivalech**

Jana Kliková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologie
Studijní program Antropologie
Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce
Představy o konzumaci a odpadu na hudebních
festivalech
Jana Kliková

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	FESTIVALY	3
2.1	Specifika festivalů jako slavností.....	3
2.2	Hudební festivaly	7
3	ODPAD V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH	11
3.1	Společenské vědy a věci.....	11
3.2	Co myslíme, když mluvíme o odpadu?.....	13
3.3	Odpad v minulosti.....	15
3.4	Odpad a symbolická nečistota	17
3.5	Odpad. Ale pro koho?	18
3.6	Hodnota odpadu	20
4	KONZUMACE	26
4.1	Konzumace na hudebních festivalech	27
4.1.1	Hudební festivaly a pivo	29
4.1.2	Globalizace jídla a jídlo na festivalech	30
4.1.3	Cigarety a drogy na hudebních festivalech	32
5	METODOLOGIE	33
5.1	Cíl práce a výzkumné otázky	33
5.2	Tvorba dat.....	33
5.2.1	Studované prostředí	36

5.3 Etická stránka výzkumu	42
5.4 Analýza dat	43
6 IT´S MOSTLY NEGATIVE, WHY SHOULDN´T? WASTE IS NEGATIVE.....	44
7 ZELENĚJŠÍ HUDEBNÍ FESTIVALY, NEBO JEN MĚNĚ PRÁCE S ÚKLIDEM?	53
8 LIDÉ JAKO ODPAD.....	58
9 FESTIVALOVÝ ANTI-ŘÁD.....	64
10 ZÁVĚR.....	74
11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	77
12 SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	84
13 RESUMÉ.....	87
14 PŘÍLOHY	89

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Danielovi Sosnovi za pečlivé vedení mé práce a poskytnuté rady. Mé díky patří také všem účastníkům výzkumu za čas, který mi poskytli, a ochotu ke spolupráci.

1 ÚVOD

Hudební festivaly pod širým nebem jsou stále populárnějšími událostmi k návštěvě během letních měsíců. Na jednom místě se tak na několik dní schází tisíce až desetitisíce účastníků za účelem poslechu hudby. Festivaly jsou oblíbené účastníky, jelikož za cenu jednoho koncertu mohou vidět na živo desítky kapel, ale i kapelami, kterým festivaly dávají možnost prezentovat se lidem i mimo okruh svých posluchačů a rozšířit tak základnu svých fanoušků.

Festival nebo karneval jsou slavnostmi s vlastním časem, místem a pravidly. Neplatí při nich běžná společenská hierarchie a zažité praxe. Hudební festivaly jsou také výjimečnými událostmi s jasně vymezeným a strukturovaným časem oproti běžnému životu a po dobu jejich konání vchází pro účastníky v platnost i vlastní festivalová pravidla, ať již ta psaná organizátory, nebo ta nepsaná vyplývající z konvencí na hudebních festivalech.

Proto zabýváme-li se odpadem z pohledu antropologie, je prostředí festivalu zajímavým místem ke zkoumání představ týkajících se odpadu. Jedním aspektem tohoto prostředí je velké množství lidí na jednom místě. Koncentrace lidí způsobuje i koncentraci odpadu, protože odpad je součástí života. Na jednu stranu je odpad vnímán jako něco nechtěného, čeho je potřeba se zbavit, ale na druhou stranu je jeho produkce přirozenou součástí života lidí a vezme-li se v potaz odpad ve smyslu biologických produktů, tak života všeobecně. Dalším aspektem je specifická prostředí festivalů ve vztahu k lidskému jednání, které na festivalech podléhá jiným vzorcům než v běžném životě.

Výzkum sociální skrze materiálno je sice vlastní především archeologii, ale i v sociologii či antropologii má studium věcí svůj význam, protože lidé s věcmi přicházejí denně do styku charakteristického vzájemným ovlivňováním. Proto mají věci a vztah k nim nejen potenciál

vypovídat o lidech a jejich sociálním světě, ale i samy věci formují lidské jednání, a to je třeba při jejich studiu vzít v potaz.

Tato diplomová práce si klade za cíl porozumět hudebním festivalům jako specifickému sociálnímu prostředí, jejich podobnosti s festivaly v minulosti a socio-materiálním konsekvencím, které s sebou přinášejí. Nástrojem, jak tohoto cíle dosáhnout, je pro tuto práci výzkum vnímání, konceptualizace a specifičnosti představ o odpadu v kontextu hudebních festivalů. A jelikož odpad na hudebních festivalech je především produktem spotřeby, tak tato diplomová práce reflektuje i percepci konzumace na hudebních festivalech. Odpad je zde použit jako okno umožňující nahlížet na festival z jiného úhlu.

2 FESTIVALY

2.1 Specifika festivalů jako slavností

V obecném smyslu je festival „událost a společenský jev vyskytující se prakticky ve všech kulturách“ (Falassi 1987: 1). Podíváme-li se na etymologii slova, zjistíme, že slovo festival pochází z latinského *festum*, které vyjadřuje veřejnou oslavu či veselí, nicméně slavnostní události vyjadřuje i latinské slovo *feria* vyjadřující absenci práce za účelem uctění bohů (ibid.: 2). Z pohledu společenských věd se dá festival definovat jako „periodicky se opakující událost, na které se skrze rozmanitost forem a sérií zkoordinovaných akcí podílí přímo či nepřímo a v různé míře všichni členové komunity sjednocené etnickými, lingvistickými, náboženskými a historickými vazbami a sdíleným pohledem na svět“ (ibid.: 2).

Při rozlišování typů festivalů stavěli teoreticky vědci na Durkheimově dichotomii posvátného a profánního (Durkheim 2002), kdy posvátné je něco výjimečného, před čím lidé mají respekt, zatímco profánní jsou obyčejné záležitosti každodenního života. V praxi však náboženské festivaly měly přesah do světského života a světské festivaly se uchýlovaly k metafyzice ve snaze nabýt na vážnosti (Falassi 1987: 3).

Jinou typologií byly festivaly rozlišovány na venkovské (Falassi 1987: 3), zemědělské zaměřující se na rituály úrodnosti a kosmogonické mýty, a městské oslavující prosperitu méně archaickými způsoby. Festivaly byly také rozlišovány podle moci, třídní struktury a společenských rolí, šlo o distinkci mezi vládnoucími skupinami a prostým lidem a úlohou dané skupiny na konání festivalu.

Za základní stavební jednotky festivalu považuje Falassi (1987: 3-4) jednotlivé rituální akty důležité pro festival. Například přípravný rituál, který z běžného místa denní potřeby vytvoří posvátné místo konání festivalu. Důležitá je také časová dimenze festivalu. Festival se vyznačuje vlastním

časem určeným pro danou událost a aktivity, které zahrnuje. Čas festivalu je „časem mimo čas“ (ibid.: 4), má vlastní délku trvání sestávající se z různých druhů rituálních aktů. To jsou například rituály purifikace, které pomáhají chránit komunitu před negativními vlivy a nebezpečnými silami, nebo přechodové rituály tak, jak je definoval van Gennep (1997) a které doprovázejí změnu statusu například při iniciacích věkových skupin. Dalšími příklady rituálních aktů mohou být „*rites of reversal*“ (Falassi 1987: 4), při kterých se převracejí společenské role, ale také rituály demonstrativního předvádění symbolických prvků a demonstrativní konzumace jídla a pití.

V současné angličtině se slovo *festival* používá pro více různých typů událostí, přičemž jedním z nich je „kulturní událost skládající se z řady představení uměleckých děl často od jednoho umělce nebo žánru“ (Falassi 1987: 2). Takto je běžně slovo festival užíváno i v českém jazyce. Jsou pořádány hudební, filmové a další festivaly, na kterých má divák možnost duševně se obohatit různými uměleckými díly.

Festival je událostí, která se vymyká každodennímu životu. Lidé přestávají dělat věci, které obvykle dělají a věnují se festivalovým aktivitám, které někdy mohou být až v kontrastu s jejich běžnými každodenními činnostmi (Falassi 1987: 3). To znamená, že festival s sebou přináší i dávku neočekávaného dění a momenty překvapení jako slavnosti karnevalového typu plné grotesknosti, které obrací svět naruby (Bakhtin 1984). Lidové svátky karnevalového typu nabyly na významu během středověku a renesance, kdy karnevaly představovaly humornou alternativu k vážnosti tehdejší křesťanské a feudální společnosti. Lidé se bavili, byl to jejich druhý život založený na smíchu (ibid.: 8). Oficiální státní nebo křesťanské slavnosti byly určené k utužování nastavených společenských vzorců a minulost byla používána k posvěcení přítomnosti (ibid.: 9). Během karnevalu se naopak opouštěl nastavený společenský řád, hierarchie byla dočasně pozdržena a všichni lidé byli považováni za rovnocenné, což utvářelo nový typ komunikace, která nebyla v běžném

životě možná (ibid.: 10). Během oficiálních slavností měl každý místo dle svého postavení, během karnevalu však „vládla zvláštní forma svobodného a familiárního kontaktu mezi lidmi, kteří byli obvykle rozděleni bariérami kasty, majetku, povolání a věku... Takové kontakty byly hluboce prociťovány a tvořily nezbytný prvek karnevalového ducha“ (ibid.: 10). Sociální postavení bylo stíráno i kostýmy a maskami, které umožňovaly lidem stát se po dobu karnevalu někým jiným a přinášely radost z této změny (ibid.: 40).

Komedie, satira a karnevalové veselí bylo na jednu stranu sice zaměřeno na zesměšnění a degradaci reality a vyšších vrstev, převážně vládců, ale zároveň nastavenou hierarchii a realitu potvrzovalo. Karnevalový svět byl pouze dočasný a upevňoval stávající rozložení společnosti. Na rozdíl od dnešních satir byl festivalový smích mířen i na ty, kdo se smějí. Zesměšňující byli součástí celistvosti světa společně se zesměšňovanými (Bakhtin 1984: 11-12).

Bakhtin (1984: 303-436) spojuje karneval s groteskou a groteskním tělem. Groteskní tělo spojuje lidi důrazem na biologické funkce a tělesné změny, které jsou stejné pro každého. Groteskní obraz těla je zaměřen na jídlo, pití, vyprazdňování a sex. Je oslavou koloběhu života. Během karnevalu byl kladen důraz na potěšení, která v měla být v následujícím období půstu omezována, jako je potěcha z jídla a pití. Karneval je tedy sociálním prostorem charakterizovaným svobodou, rovností a nadbytkem.

Jako slavnost má festival obvykle téma a každému festivalu jsou připisovány různé sociálně konstruované významy. Různé festivaly se liší napříč kulturami, místy a časem. Zatímco festivaly v tradičních společnostech se konaly, případně konají, v souladu se zemědělskými a klimatickými cykly, ty moderní se často konají za rozličnými účely a různé zainteresované strany jim mohou přiřkládat odlišné významy (Getz 2010: 7).

Durkheim (2002) považoval náboženství za mechanismus sociální soudržnosti, jednotlivé festivaly a rituály vytvářejí pocit příslušnosti ke komunitě a tím spojují lidi. Lidé se setkávají, aby se společně zúčastnili stejné aktivity a sdělili stejné myšlenky, což nabudí jednotlivce, ale toto nabuzení slouží ke stmelení skupiny. Lidé se přestanou vnímat individuálně, ale cítí svou příslušnost ke skupině. V angličtině se tomuto sociologickému konceptu říká *collective effervescence*.

Edith Turner, manželka Victora Turnera, se po jeho smrti dále zabývala konceptem *communitas* (Turner 2012). Victor Turner tento koncept rozebíral mimo jiné v knize Průběh rituálu (2004), zajímala ho liminarita jako jedna z fází přechodového rituálu v podání van Gennepa (1997). Van Gennep vymezil tři fáze přechodových rituálů, první z nich je preliminalita neboli fáze separace, druhou je liminalita neboli fáze prahová a třetí je postliminalita neboli přijetí či začlenění. Přičemž v liminární fázi přechodového rituálu jedinec již nemá předchozí status, ale ještě zcela nenabyl nové společenské pozice. Turnera (2004) zajímala právě liminární fáze a zajímalo ho, co se děje s jedinci, kteří se společně nachází v této fázi přechodového rituálu. Jejich hlavním znakem je nejasnost, nemají žádné pevné postavení, protože se nacházejí mezi postaveními, která společnost definuje. Společnost je strukturovaná a má jasnou hierarchii pozic, zatímco společenství liminárních lidí, které Turner nazývá *communitas* za účelem odlišení od běžného života, je nestrukturovanou skupinou lidí, kteří jsou si rovni. Rozlišuje tři typy *communitas*: „existenciální či spontánní“, kdy je utvářen přechodný zážitek sounáležitosti, „normativní“, kdy se z existenciální *communitas* stává trvalý společenský systém, a „ideologické“, které se dají uplatnit na utopické společenské modely (Turner 2004: 130).

Edith Turner (2012) navázala na svého manžela a na jejich společný výzkum a rozebírá spontánně vznikající *communitas* během různých životních situací, ať jsou to festivaly či karnevaly, práce, sport, ale i třeba při katastrofách. Různé situace mají potenciál vytvořit z lidí *communitas*

skrze „skupinové potěšení ze sdílení společných zážitků“ (Turner 2012: 2). To se může stát i na hudebním festivalu. Hudba jako sdílený intenzivní prožitek může na festivalech podobně jako na koncertech vytvářet pocit sounáležitosti. Tento pocit společně s tím, že festival je výjimečnou událostí a má vlastní čas a pravidla, mají potenciál vytvořit z účastníků *communitas* stejně jako mají potenciál potlačit individuální identitu a podpořit tu skupinovou skrze koncept kolektivního nabuzení (Durkheim 2002).

Festivally také hrají důležitou roli při utváření identity rozličných etnických skupin či jejich revitalizaci. Bankston a Henry (2000) to ilustrují na případu Cajunů, potomků francouzských osadníků z oblasti Akádie žijících v jihozápadní Louisianě. Autoři staví na konceptu „*invented tradition*“ neboli vynalézání tradic Erica Hobsbawma, který chápe vynalézání tradic jako „reakce na nové situace utvářející se ve vztahu ke starým situacím“ (1983: 2). Autoři považují festival za klíčový aspekt takového vynalézání tradic a interpretují Cajunské festivaly jako projevy etnicity v kulturním kontextu konzumní ekonomiky. Tyto festivaly bývají v parcích volně přístupné a bývají zasvěceny hudbě a jídlu. Jejich čas je však přizpůsobený pracovnímu týdnu, neodráží již periodičnost zemědělských cyklů. Jídlo i hudba představují asociaci s Cajunskou etnicitou, proto autoři mluví o konzumaci etnicity. Na festivalech se dají také zakoupit umělecké a rukodělné předměty podněcující etnicitu. Na příkladu obrazů s idealizovanou historií tisknutých na hrnečky autoři ukazují, jak „jsou obyčejné spotřební předměty přeměňovány na emblémy etnické identity“ (Bankston a Henry 2000: 400).

2.2 Hudební festivaly

Hudebními festivaly, kterými se zabývá tato diplomová práce, jsou myšleny vícedenní hudební komerční festivaly konající se ve venkovních prostorách. Tyto festivaly se dají považovat za masové akce, počty

návštěvníků jdou do tisíců až desetitisíců. Hudebními festivaly se zabývají společenští vědci z různých disciplín a věnují se různým tématům spojených s festivaly. Výraznou disciplínou je studium festivalů jako subdisciplína managementu událostí, ve které se například zkoumají způsoby interakce pořadatelů s návštěvníky jako spotřebiteli (Hudson a Hudson 2013), nebo je analyzováno chování návštěvníků za účelem budoucího zatraktivnění festivalu (Hoon Kim et al. 2010). Festivaly ale mohou být zajímavé i pro geografii, protože skrze prostorové vzorce mohou značit distribuci populace a prostorovou strukturu obyvatelstva (Aldskogius 1993). Festivaly se zkoumají také z hlediska ekologické udržitelnosti, přičemž organizátoři některých festivalů se snaží implementovat strategie, které jsou přátelštější k životnímu prostředí (Laing a Frost 2010). Festivaly v přírodní krajině podobně jako turistická místa v přírodě s sebou přináší zátěž pro životní prostředí v podobě akumulace odpadu a poškozování vegetace (Cierjacks et al. 2012). Etnografické metody se dají využít k prozkoumání rozporu mezi „zelenou“ rétorikou organizátorů festivalu a realitou ekologické udržitelnosti festivalu (Kennell a Sitz 2010).

Z antropologického hlediska jsou ve vztahu k hudebním festivalům také zajímavá ekologická témata, ale častěji jsou výzkumy věnovány festivalům jako událostem podstatným při utváření identity, dosahování politických cílů nebo propojení globálního a lokálního. Hudební festivaly pomáhají utvářet identitu komunity a přináležitost k určitému místu (Duffy 2000; Derrett 2003), může se v nich prolínat volný čas s politikou, přičemž účelem je sociální změna (Sharpe 2008). Hudební festivaly všeobecně také mohou hrát roli v regionálním rozvoji (Gibson a Connel 2012) a stávají se i „společenským a politickým nástrojem dosahování geostrategických, korporátních a (trans)nacionálních cílů“ (Lukić-Krstanović 2008: 141), jelikož hudební festivaly „vykazují vysoký stupeň veřejné reprezentace, komplexních komunikačních sítí, scénických technologických oblastí,

politiky, byrokracie a trhu“ (ibid.: 129). Zároveň pro hudebníky jsou festivaly významným způsobem získávání obecnstva (Gibson 2007).

Hudební festivaly se neprolínají s politikou a změnami ve společnosti pouze pořádáním festivalu za účelem dosahování politických cílů. Festivaly, které jsou pořádány na hranici legality až ilegálně mohou vyvolávat silné reakce společnosti. Festivaly zmiňované v této diplomové práci i většina festivalů, kterých se týká literatura, ze které vycházím, jsou oficiálními festivaly, jejichž organizátoři mají vyřízená všechna potřebná povolení pro jejich pořádání. Avšak některé festivaly jsou pořádány bez potřebných povolení, často na cizím pozemku bez souhlasu majitele. Hlasitá hudba pak ruší lidi žijící v okolí a pohyb tisíců lidí má negativní dopad na místo konání i na okolní pozemky. Hlasitá hudba je problémem pro okolní obyvatele i u legálních festivalů, nicméně takové festivaly se snaží dodržovat požadavky obcí na hlasitost a na čas, do kterého mohou kapely hrát.

V českém prostředí vyvolala silné reakce společnosti snaha Ministerstva vnitra se souhlasem tehdejšího premiéra Jiřího Paroubka zabránit konání festivalu Czechtek v roce 2005 (Lamb 2006). Byl to již dvanáctý ročník festivalu, na kterém bylo možné slyšet převážně hudební styl freetekno. Účastníci poslouchají hlasitou hudbu, tancují a festival je spojen i s užíváním drog. Festival se konal každý rok jinde a informace o místě konání byla rozšířena mezi účastníky těsně před konáním akce. Na festival se sjíždělo zhruba 10 000 účastníků z České republiky i ze zahraničí. I přes stížnosti občanů na nerespektování soukromého majetku účastníky festivalu a drobné incidenty s policií probíhaly předchozí ročníky poměrně klidně (Lamb 2006).

V roce 2005 měl festival u Mlýnce na Tachovsku i souhlas majitele louky s konáním festivalu, ale už ne souhlas s pohybem po okolních pozemcích. Ministerstvo vnitra se tehdy zaměřilo na zabránění konání festivalu všemi prostředky. Byla to nákladná operace, kdy příslušníci

policie zabraňovali lidem v příjezdu blokováním silnic, hlavně dálnice D5. Přes všechny snahy se zhruba 5 000 účastníků podařilo proniknout na místo konání a festival byl zahájen. A pokračoval i přes další výzvy k opuštění místa konání. Policisté použili k ukončení festivalu proti účastníkům slzný plyn, vodní děla a obušky. Někteří účastníci se bránili kameny, a dokonce Molotovovými koktejly (Lamb 2006). Celkové náklady na policejní akci byly vyčísleny na 31 milionů Kč, zatímco škoda na pozemcích způsobená účastníky Czechteku byla vyčíslena na zhruba 300 tisíc Kč (ibid.: 25). Tento policejní zásah vyvolal silnou mediální odezvu, zveřejňována byla videa poukazující na jeho nepřiměřenost. Událost vyvolala protesty proti Ministerstvu vnitra a proti Jiřímu Paroubkovi a byla srovnávána s nepřiměřenými zásahy Státní bezpečnosti proti undergroundovým koncertům během komunistického režimu. Jiřímu Paroubkovi bylo kladeno za vinu, že celou akci zosnoval kvůli politickému prospěchu, a ne kvůli veřejným zájmům, například ochraně soukromého majetku občanů (ibid.). Lidé také požadovali odstoupení Františka Bublana, tehdejšího ministra vnitra, který celou akci schválil. Vedle pořádání oficiálních festivalů slouží k politickým cílům i potlačování těch neoficiálních.

3 ODPAD V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH

3.1 Společenské vědy a věci

Přestože hlavním zaměřením společenských věd jsou lidé a společnost, nemělo by se zapomínat, že ve světě, který lidé obývají, denně interagují s dalšími živými bytostmi či neživými objekty. Na ty je ve společenských vědách nahlíženo jednak jako na nositele informací o lidech, ale i jako na aktéry.

Z hlediska studia materiální kultury vypovídají objekty o svém kulturním významu a vlastní historii. To je důležité zejména v archeologii, protože předešlé způsoby používání věci a její význam jsou v ní zapsány, i když se průběžně mění kulturní hodnoty (Coyne a Moore 2012). Z toho vyplývá, že objekty lze číst jako kulturní text. Dají se zkoumat takzvané kulturní komodity, které cirkulují v rámci druhotných prodejů mezi vlastnictvím přes snahu zbavit se jich až po jejich používání někým jiným. Takový oběh ukazuje, „jak jsou významy a hodnoty vyjednávány a redefinovány skrze praxi jdoucí za akt pouhého vlastnictví“ (ibid.: 517). Ve věci, která ztratila svou hodnotu pro jednoho a stala se potenciálním odpadem, může někdo jiný vidět potenciál pro další využití. Zároveň tato věc nese znaky minulého způsobu používání.

V teorii aktérských sítí je také brán zřetel na objekty (Latour 2005: 71-86), ale trochu jiným způsobem. Teorie aktérských sítí je navrhována jako přístup k sociálu, který zahrnuje nejen lidi, ale i další aktéry, kterými mohou být například instituce nebo právě objekty. Přičemž důležitý je odlišný pohled na aktérství. Objekty nemohly být brány na zřetel, dokud se o jednání uvažovalo pouze jako o úmyslném jednání. Zároveň úmysl je chápán jako vlastní lidem. V teorii aktérských sítí však nejde o to, zda je jednání úmyslné, nebo není. Pokud někdo nebo něco svým jednáním mění stav věcí, nezáleží na záměrnosti daného jednání. Cokoliv za těchto okolností pak může být aktérem nebo aktantem, jak je v rámci této teorie

označován zprostředkovatel jednání. Teorie aktérských sítí se nesnaží upřít aktérství lidem tvrzením, že předměty dělají něco místo lidí, ale spíše upozorňuje na to, že nelze zkoumat něco sociálního bez zmapování všech aktérů, a to i těch nelidských. O objekty tedy nejde pouze z hlediska jejich schopnosti vypovídat o kulturních hodnotách jejich uživatelů, jde především o jejich potenciál měnit stav věcí. Na tomto základě by měly být při studiu „sociálního“ stejně důležité jako lidští aktéři.

Jak přesně teorie aktérských sítí vnímá aktérství předmětů, je explicitnější za pomoci příkladu. Latour (2005: 77-78) uvádí příklad dvou řidičů, kteří zpomalí, když jedou kolem školy. Přičemž v prvním případě je na místě dopravní značka s omezením rychlosti a v druhém případě je na vozovce umístěn zpomalovací práh. V obou případech tyto objekty ovlivní situaci a donutí řidiče zpomalit. Oba případy jsou odlišné, v prvním se jedná o poslušnost na základě symboliky a snahy dostat morálními hodnotám, v druhém případě člověk zpomalí, aby si nezničil auto. První případ je očividně „sociální“ v tom smyslu, že odkrývá společensky sdílenou symboliku a morální hodnoty. U druhého to tak očividné není, ale oba případy jsou propojené samotnou prací silničních designérů, kteří chtěli na obou místech docílit stejného efektu. Právě tato propojenost je zásadní pro teorii aktérských sítí. Není důležité izolované aktérství předmětů nebo lidí, ale právě vztahy, asociace a propojení, které jednání umožňují.

Pro sociální vědce může být odpad sám o sobě důležitý pro studium společnosti. Podobně jako archeologie, která se zabývá materiálními pozůstatky minulých společností, se garbologie zabývá odpadem neboli materiálními zbytky současné společnosti (Rathje a Murphy 2001; Sosna a Brunclíková 2015).

Pomocí garbologie lze vyčíst vzorce spotřebního chování lidí. Z odpadků se dá zjistit, co lidé konzumují a v jakém množství, protože při rozhovoru si lidé obvykle nevybaví mnoho detailů, nebo kolik požitelného jídla je vyhazováno (Rathje a Murphy 2001: 24), ale také je možné odhalit,

zda a do jaké míry lidé odpad třídí nebo kolik alkoholu jakých typů a značek konzumují (Brunclíková a Sosna 2014).

3.2 Co myslíme, když mluvíme o odpadu?

Wikislovník (Wikislovník: Odpad 2018) definuje slovo odpad dvěma způsoby a to jako „věci nebo látku bez potřeby, určené k vyhození nebo již odstraněné“ a „potrubí určené k odvádění použité vody.“ Pro účely této práce je důležitý především první význam. V legislativě České republiky je odpad definován v Zákonu o odpadech (Zákon č. 185/2001 Sb.) jako „každá movitá věc, které se osoba zbavuje nebo má úmysl nebo povinnost se jí zbavit.“ Zákon se vztahuje na nakládání se všemi odpady s několika výjimkami, kterými jsou odpadní vody, radioaktivní odpady, mrtvá těla zvířat, exkrementy, nezachycené emisní látky, vyřazené výbušniny a střelivo, sedimenty přemísťované za účelem správy vod a vodních cest. Všechny tyto kategorie mají vlastní zákony s vlastními názvy, ale již pouhý fakt, že jsou zde vyjmenované, značí, že jsou také považovány za odpad. Zdá se, že odpad má tři klíčové aspekty, je materiální, nepotřebný a je určený k odstranění. Odpad je „neužitečná a nechtěná část reality, kterou je vhodné vytlačit do prostorů, kde již svou přítomností nebude narušovat chod lidské společnosti“ (Sosna a Brunclíková 2015: 6).

Jelikož v této práci vycházím převážně z anglicky psané literatury, je nutné osvětlit, jaká anglická slova se pro české slovo odpad používají. Vybrala jsem čtyři slova, která se nejčastěji objevují ve zdrojích, se kterými v této diplomové práci pracuji, a v jejich jazykově obecných definicích vycházím z online Oxfordského slovníku. Slovo *waste* (Oxford Dictionaries: Waste 2018) je jako podstatné jméno definováno tak, že se dá do češtiny přeložit několika způsoby, například jako plýtvání nebo ztráta, ale i pustina nebo zrušení. Definice slova *waste* ve smyslu odpadu zní: „nechtěný nebo nepoužitelný materiál, substance nebo vedlejší produkt.“ Jako sloveso se používá nejčastěji ve významu plýtvat nebo promarnit. Slovo

trash (Oxford Dictionaries: Trash 2018) používané v americké angličtině se také používá ve významu odpadu nebo odpadků, ale také k označení předmětů nebo nápadů nízké kvality. Navíc se slovo *trash* používá k označení lidí nízkého sociálního postavení. Slovo *rubbish* (Oxford Dictionaries: Rubbish 2018) je v britské angličtině používáno pro odpad nebo odpadky nejčastěji z domácnosti, ale také ve významu jakéhokoliv materiálu, který je považován za nedůležitý nebo bezcenný, a ve významu výroku nebo nápadu, který nedává smysl, je absurdní nebo nemožný. Slovo *garbage* (Oxford Dictionaries: Garbage 2018) se používá v americké angličtině pro odpad nebo odpadky převážně z domácností, ale také k označení bezvýznamného materiálu nebo nápadu a při práci s počítačem je výraz užíván k označení nechtěných dat v jeho paměti.

Na populárním serveru určeného k hodnocení filmů Česko-Slovenská filmová databáze je kromě napsání hodnotícího komentáře k filmu možné film ohodnotit jednou až pěti hvězdičkami. Pokud však má hodnotící osoba pocit, že jedna hvězdička dostatečně nevyjadřuje, jak moc nekvalitní film podle ní byl, má možnost dát filmu hodnocení: „Odpad!“ (CSFD 2018). I v češtině se tedy výraz přeneseně používá pro dílo nízké kvality.

Oproti obecné jazykové rovině, kterou vymezuje Oxfordský slovník, se v antropologické literatuře objevují další rozdíly mezi jednotlivými anglickými výrazy (Sosna a Brunclíková 2015: 7; Rathje a Murphy 2001: 9). Přestože jsou v běžném jazyce zaměňovány, jejich významy jsou rozdílné. Zatímco k suchému odpadu odkazuje slovo *trash*, k odpadu mokrému slovo *garbage* (Rathje a Murphy 2001: 9). Například noviny nebo kartony jsou suchý odpad a zbytky jídla jsou mokrý odpad. *Rubbish* zahrnuje ještě vedle výše zmíněných typů odpadu i stavební odpad (ibid.).

3.3 Odpad v minulosti

Dokud lidé nezačali žít na jednom místě a pohybovali se jako lovci a sběrači, bylo nejsnazší odpad nechávat tam, kde zrovna byli. Sami odešli a nemuseli se odpadem nijak zvlášť zabývat (Rathje a Murphy 2001: 32). Problém vyžadující účinné řešení vyhazování odpadu nastal až ve chvíli, kdy se lidé usadili na jednom místě. Nepřemísťují-li se lidé, musí se přemísťovat či likvidovat odpad. To probíhalo vždy následujícími čtyřmi způsoby, které jsou známé i dnes, ač prošly různými vylepšeními. Těmito čtyřmi postupy jsou „odkládání neboli skládkování, spalování, přeměna v něco užitečného neboli recyklace a minimalizace objemu materiálních statků, které vůbec vznikají.“ (Rathje a Murphy 2001: 33) I v minulosti lidé produkovali odpad, který se nerozkládal. Keramika, kamenné předměty, ale i zvířecí kosti v půdě, která nebyla kyselá, to vše přetrvalo. Díky tomu archeologové mohou zkoumat návyky minulých populací týkající se nakládání s odpadem. Ani zbavování se předmětů, které jsou funkční, není charakteristické pouze pro současnou společnost. Některá starověká města měla propracovaný systém likvidace odpadu, zatímco jinde se házely odpadky kdekoliv. Ve středověkých evropských městech bylo běžné, že se odpad vyhazoval na ulici. Organické zbytky pak jedla zvířata, ale i chudí lidé vybírali z odpadu materiály, které mohly být dále využity. Nicméně se zvyšujícím se počtem obyvatel se zvyšovala i potřeba odpad regulovat. Ve velkých městech, například Paříži či Londýně, vznikaly předpisy usměrňující nakládání s odpadem (Melosi 2005: 5). Systematický sběr odpadu začal v evropských a amerických městech v osmnáctém a devatenáctém století (Rathje a Murphy 2001: 40-41). Touha po uklizenějších městech šla ruku v ruce se snahou zamezit šíření nemocí. Zároveň probíhala průmyslová revoluce, která s sebou přinesla navýšení produkce i spotřeby a výraznou vlnu urbanizace (Melosi 2005: 6; Pichtel 2005: 26).

Další velká změna přišla po druhé světové válce, kdy vzrostl konzumerismus a rozšířilo se jednorázové používání (Strasser 1999: 3-6),

obchodníci začali implementovat techniky plánovaného zastarávání výrobků, které mělo být pohonem pro ekonomický růst (Lebow 1955). Také se rozšířilo používání plastů jako výrobního i obalového materiálu (Rogers 2005: 118-123). Tento vývoj byl zaznamenán především v USA a evropských západních zemích a vedl k rozvoji recyklace v 80. letech jako vhodného způsobu nakládání s odpadem, jelikož začínalo být jasné, že tento styl života generuje větší množství odpadu, než je možné donekonečna skládkovat (Sosna a Brunclíková 2015: 21-24). Československa se podobný směr vývoje začal týkat až po roce 1989 (ibid.: 24-27). Do té doby bylo množství dostupného zboží a materiálů značně omezené. Řada dnes běžně používaných jednorázových produktů, jako jsou například dětské pleny nebo menstruační vložky, nebyla tehdy běžně dostupná. Na jednu stranu předrevoluční politický režim umožňoval vznik velkého množství sanitárně nezabezpečených legálních i nelegálních skládek, což rozhodně není dobré pro životních prostředí, jelikož takto mohou nebezpečné látky pronikat do spodních vod. Na druhou stranu se ale oficiální cestou předcházelo vzniku odpadu zpětným výkupem a znovuvyužitím materiálů, jako byl například papír, kov, textil, sklo a další materiály. Nutno také poznamenat, že nápoje byly prodávány ve vratných skleněných láhvích.

Dnes se takovým způsobem prodává pouze pivo. Ostatní nápoje jsou buď v plastových lahvích, plechovkách, nebo nápojových kartonech, přičemž u nás nic nenutí spotřebitele tyto materiály následně vytrídít. V sousedním Německu je praxe jiná, téměř všechny skleněné a plastové láhve a plechovky jsou zálohovány. Většinou je záloha 0,25 € za láhev. Dříve se to týkalo pouze láhví z tvrdého plastu, které byly znovu používány stejně jako skleněné. Tyto se stále používají a vrací se na stejná místa jako skleněné láhve. A jednorázové plastové láhve se dají vrátit v každém supermarketu, kde na ně bývá automat, následně jsou použity jako surovina k recyklaci.

3.4 Odpad a symbolická nečistota

Při zkoumání odpadu pohledem společenských věd autoři často vychází z knihy Mary Douglas *Čistota a nebezpečí* (2002), ve které jsou rozebírány koncepty znečištění a tabu jako sociální konstrukty (Drackner 2005; Hawkins 2006; O'Brien 2008). Její definice špíny jako „nemístné záležitosti“ (Douglas 2002: 44) se stala užitečným nástrojem pro chápání nečistoty a odpadu ve společenských vědách. Definice je založena na tom, že z chápání špíny odebereme představy o škodlivosti patogenů a hygieně, a „implikuje dva předpoklady: sadu uspořádaných vztahů a porušení tohoto řádu“ (ibid.). Z toho vyplývá, že špínu nelze vidět izolovaně, protože přítomnost špíny vždy implikuje přítomnost klasifikačního řádu věcí, v jehož rámci jsou určité záležitosti považovány za nevhodné či nečisté a jsou proto odmítány. Špína nebo nečistota je reziduální kategorií, která není zahrnuta v řádu za účelem jeho udržování, a nelze ji vnímat skrze distinkci posvátného a profánního nebo skrze distinkci „primitivních“ a moderních společností, protože napříč těmito kategoriemi je uplatňován stejný princip jen v jiných kontextech (ibid.: 50).

Na odpad je proto pohlíženo jako na podobnou kategorii, jakou je špína pro Mary Douglas. To, co je považováno za odpad, je také projevem systému kategorií. Odpad je také kontextuální. Tak jako boty nejsou považovány za nečisté samy o sobě, ale pokud jsou umístěny například na jídelní stůl (Douglas 2002: 44), je i odpad odpadem pouze v určitém kontextu. Například ty samé boty se stávají odpadem, pokud již nejsou funkční, protože jsou například dřevěné, a ztrácejí tak pro majitele hodnotu. Navíc je odpad považován za nečistý v tom smyslu, že v ten moment, kdy je něco jako odpad kategorizováno, je nutné se toho zbavit, stává se nemístným.

Reno (2009: 37) si všímá, že „primárním účelem skládek je učinit odpad neviditelným co nejrychleji to jde.“ Na skládku odpad patří, tam není nebezpečný, protože byl zbaven identity (Douglas 2002: 197-198). Odpad

se na skládce stává součástí masy společně s dalším odpadem, a především mizí z pohledu lidí. Odpad má své místo, ať je to v odpadkovém koši, v popelnici, popelářském autě nebo na skládce, ale odpad umístěný v lese nebo na ulici je nemístný a stává se i potenciálně nebezpečným kvůli své schopnosti narušovat řád (Brunclíková 2015: 22). Odpad je nevyhnutelným následkem spotřeby a je součástí každodennosti, ale socializací jsme vedeni k přesvědčení, že je nutné vyhýbat se jeho veřejným projevům, například pohazování po zemi (de Coverly et al. 2008: 294).

Opad má také potenciál kontaminace okolí či lidí, kteří s ním přicházejí do úzkého kontaktu, pomíneme-li zase hygienickou rovinu či estetickou a zápachovou kontaminaci, zůstává toto nakažlivé znečištění v symbolické rovině (Douglas 2002). Kontakt s odpadem je nebezpečný v tom smyslu, že v očích ostatních lidí nás může činit nečistými. Reno (2009: 40) poznamenává, že „je to jako by si zaměstnanci skládky vyměňovali substanci s materiálem, se kterým pracují, a stávali se tak sami odpadem – bezcenným a bez potenciálu.“ Práce zaměstnanců skládky s sebou přináší společenské stigma, a proto někteří i neradi sdělují lidem, kde pracují.

3.5 Odpad. Ale pro koho?

Zabýváme-li se odpadem z pohledu sociálních věd, nestačí pouze vymezit, co je odpad. Měli bychom se také ptát, pro koho. Obě otázky si pokládá Drackner (2005) ve své studii o tom, jak je pevný odpad vnímán ve městě Tacna v jižním Peru. S odpadem pracuje jako s „něčím, co je někým vyhozeno, což implikuje zbytečnost“ (ibid.: 176). Avšak trvá na tom, že odpad je subjektivní kategorií vycházející z představy o užitečnosti. Při úvahách o nečistotě vychází z definice Mary Douglas (2002: 44), která špínu definovala jako „nemístnou záležitost.“ Nejde o hygienický význam nečistoty, ale o její sociálně konstruovaný význam. Věc je označena za

nečistou v určitém kontextu a na určitém místě, kam nezapadá dle mentálního řádu lidí, kteří ji za nečistou označují.

Ve městě je správa odpadu zajišťována jak formálními subjekty, jako jsou úřady, jejich zaměstnanci a vetešníci, tak i neformálními subjekty. To jsou chudí lidé, kteří na ulicích a skládkách hledají papíry a kovy, které se dají zpeněžit na neformálním recyklačním trhu (ibid.: 177). Existuje tam tedy komunální služba, která odpad sváží na oficiální skládku poté, co ho lidé dají v pytlích před dům, avšak tato služba nefunguje v místech některých chudinských čtvrtí. Tam je odpad běžně viděn v ulicích, je neoficiálně skládkován, nebo pálen.

První způsob vnímání odpadu, který Drackner (2005: 178) vymezuje, je opad jako riziko. Skrze tento pohled je odpad rizikovým faktorem pro zdraví lidí a životní prostředí. A na mouchy, které se v odpadu množí, je pohlíženo jako na viníky šíření nemocí. Odpad je prezentován jako riziko převážně místními veřejnými činiteli. Sami chudí lidé, kteří s opadem pracují, si ho však se zdravotním rizikem přestali spojovat, protože z něj nemocní nejsou. Nepříjemnosti způsobované odpadem jsou převážně estetického rázu.

Residenty z čistějších čtvrtí je odpad v ulicích vnímán jako společenská nákaza (Drackner 2005: 178). Znečištěné ulice způsobují, že lidé žijící v chudinských čtvrtích, jsou sami vnímání okolím jako nečistí. Podobným způsobem se tato nečistota může přenášet i na lidi žijící poblíž. Ulice pokryté odpadky v chudinských čtvrtích mohou vrhat špatný dojem na celé město, potenciálně celý stát. Přičemž reputace je důležitá pro turistický ruch.

Lidé, kteří sami odpad vyhazují na ulici například z oken autobusů, považují odpad za něco, co patří na špinavá místa (Drackner 2005: 179). Pohodit takto odpadky v čistých ulicích v centru města se jim přičí. Ale na ulice již znečištěné odpadky odpad patří.

Jako čtvrtou možnost percepce odpadu uvádí Drackner (2005: 179) odpad jako majetek. Chudí lidé, kteří se zapojují do recyklace odpadu neformální cestou, jsou vedeni městskou správou. Mají na skládce rozdělené sektory, ve kterých hledají materiály k recyklaci. Jelikož odpad patří různým městským správám, odvádí tito sběrači velkou část zisku vlastníkům odpadu. Probíhají tam konflikty týkající se vlastnictví odpadu, jelikož sběrači ho začali vnímat jako majetek a zdroj příjmu. Konflikty se často týkají rozdělení sektorů, protože někde se dá narazit na hodnotnější odpad než jinde. Obchoduje se s povolením hledat v určitém sektoru.

Poslední uvedenou perspektivou je odpad jako problém někoho jiného (Drackner 2005: 179). Za nedostatečnou správu odpadu může vždy někdo jiný, přičemž spojitost mezi konzumním chováním jednotlivců a hromaděním odpadu je vnímána lidmi velmi okrajově. Odpovědnost za vlastní odpad slábne s tím, kdy odpad opustí domácnost, protože ve veřejném prostoru je odpovědnost sdílená mnoha lidmi. Vinu dávají lidé městské správě, ale i například nedostatečným vzděláním pracovníků, kteří mají na starost sběr odpadu.

Drackner směřoval svůj výzkum tak, aby mohl být prospěšný pro případné zlepšení správy odpadu. Já ho považuji za užitečný pro antropologické úvahy na dané téma, protože skrze různé pohledy na odpad v ulicích ukazuje, jak subjektivní záležitostí je percepce odpadu. To je potřeba mít na paměti při zkoumání odpadu z pohledu společenských věd.

3.6 Hodnota odpadu

Graeber (2001: 1-2) rozlišuje tři způsoby mluvení o hodnotě, v angličtině *value*. Prvním z nich jsou „hodnoty v sociologickém smyslu: představy o tom, co je dobré, vhodné nebo žádoucí v lidském životě.“ Jako druhý způsob uvažování o hodnotě uvádí „hodnotu v ekonomickém smyslu: míra, s jakou jsou objekty žádané, zejména měřena tím, kolik jsou

ostatní ochotni dát, nebo čeho se vzdát, aby je získali.“ Třetím způsobem je pak uvažování o hodnotě jako o významu v lingvistickém slova smyslu, kdy se o významu slova mluví jako o jeho hodnotě (ibid.: 13).

Teoreticky může být studium odpadu a představ lidí o odpadu klíčem k odhalení hodnot ve všech třech smyslech. Pokud je odpad protikladem hodnoty v ekonomickém smyslu (Reno 2017: 17), lze z odpadu a uvažování o odpadu vyčíst, co je klasifikováno jako ekonomicky bezcenné. Ale i hodnoty v sociologickém smyslu mohou být odhalovány skrze přístup k odpadu, například někdo se snaží žít bez obalů, nebo odpad třídí, protože zastává hodnotu, že chovat se šetrně k životnímu prostředí, je žádoucí. A v lingvistickém smyslu může být zajímavé sledovat, jakých všech významů nabývá slovo odpad. Uvažování v tomto duchu se dá uplatnit i na představy o odpadu na hudebních festivalech. Myslím si, že také mohou vypovídat o všech třech způsobech mluvení o hodnotě či hodnotách.

Hodnota totiž není neměnnou inherentní součástí věcí, ať už jsou to komodity, dary, nebo odpad, ale je utvářena skrze interakci a subjektivní potřeby či touhy lidí (Simmel 1978).

Zajímáme-li se o lidi a jejich zkušenosti, je možné je zkoumat skrze věci, protože věci jsou zasazeny do kontextu sociálních vztahů a mají svůj sociální život (Appadurai 1986). Právě kategorie odpadu má potenciál vypovídat o hodnotovém systému lidí, kteří danou věc kategorizují jako odpad. Přestože odpad může být brán jako surovina k dalšímu zpracování například při procesu recyklace a tím se stát hodnotným pro jiné lidi (O'Brien 1999), nemá daná věc hodnotu pro člověka, který ji klasifikoval jako odpad a podle toho s ní naložil. Podle způsobu nakládání s věcmi poznáme, jak moc jsou důležité. Přičemž hodnota může být vnímána i jako způsob, „jakým lidé reprezentují důležitost vlastního jednání“ (Graeber 2001: 47).

Reno (2017: 17) rozlišuje dva příklady odpadu a s nimi spojené tři typy hodnoty. Prvním typem je ten, který vzniká, když se člověk vědomě rozhodne o jeho bezcennosti. Tím je v protikladu k ekonomické hodnotě a k hodnotě smysluplného ideálu vhodného k následování. Význam tohoto odpadu je sociálně konstruovaný a schopnost mu dát znovu hodnotu ukazuje jeho arbitrárnost jako kategorie. Je vztahovou kategorií, je nutné, aby byl jako odpad definován lidskou bytostí, která tak do dané věci promítá svou představu o ekonomické či symbolické hodnotě. Tento odpad existuje pouze ve vztahu k lidské bytosti, která ho takto definuje, proto ho Reno nazývá korelační (ibid.: 19).

U druhého typu odpadu nezáleží na tom, jestli ho lidé jako odpad vnímají. Existuje nezávisle na lidském myšlení a je biologickou nezbytností pro život lidí i zvířat, přičemž ústřední hodnotou je život. Reno tento odpad nazývá ontologický (2017: 19).

“From every creature ever born to every work of art ever created to very Earth and sun, every seemingly lasting arrangement of matter is only momentary and eventually will decay, losing the stable form it once had.”

(Reno 2017: 19)

Vše se rozkládá a mění formu a vyprazdňování slouží k udržování formy živých organismů, k pokračování života. Tento odpad existuje nezávisle na lidech a jejich chápání světa, je to fyzický fakt značící nevyhnutelnost procesu a změny.

V souvislosti s tímto druhým typem odpadu navrhuje Reno (Reno 2014) novou teorii odpadu jako alternativu k předešlým teoriím, které právě na základě definice špíny jako něčeho nemístného (Douglas 2002) smýšlí o odpadu podobně, a to jako o kontextuální kategorii, která se stává odpadem pouze tehdy, je-li někým takto definována, protože se vymyká řádu a je tedy svou podstatou rušivá.

V inspiraci (Reno 2014: 4-16) přístupy takzvané *multispecies ethnography*, kdy se v etnografickém výzkumu berou v potaz i jiné formy života než lidské, navrhuje biosémiotický přístup k odpadu. To je přístup, který spojuje biologii a sémiotiku, přičemž důraz je kladen na důležitost znaků a významů pro život. Reno zdůrazňuje status odpadu ve smyslu exkrementů jako znaku pro mezidruhovou komunikaci. Přestože lidé považují exkrementy za nečisté a defekace je v lidském světě společensky regulována, sdílíme se zvířaty tuto fyzickou nevyhnutelnost. Trus u zvířat je používán jako znak předávající informace jiným životním formám. Mimo jiné značí život, život a pohyb tvora, který ho na místě zanechal, ale také pokračující život dalších životních forem, například bakterií, nebo much, které do trusu nakladou vajíčka. Zapadá tak do ekologických vztahů mezi zvířaty, rostlinami a mikroorganismy.

Reno (2014: 17) si pokládá otázku, zda může být všechn odpad interpretován tímto způsobem. Především se zaměřuje na masový odpad jako produkt nedávného historického vývoje a urbanizace, který definuje tak, „že na rozdíl od trusu neodkazuje k tělu, které ho za sebou zanechalo. Je smíchaný s odpadem jiných lidí, odpadky ztrácí svou indexovou spojitost s bytostí, která je vytvořila, stávají se anonymními a nabývají abstraktního obecného charakteru.“ Lidské odpadky jsou organizovány takovými způsoby, aby se zabránilo množení nežádoucího života či kontaktu této potenciálně nebezpečné hmoty s životními formami. Co je často míněno odpadem, je právě to, co Reno popisuje jako masový odpad, což vede k představám o odpadu úplně opačným směrem než ke generování života (ibid.: 19-20). Naopak je vnímám jako nebezpečný pro život a je spojován se znečištěním a přerušováním života. To by ale neměl být jediný celkový pohled na odpad. Bez ohledu na to, jak moc se snaží lidé odpad izolovat, tak pokud není spalován, vždy v něm bují minimálně život mikroorganismů, což se začalo využívat pro výrobu bioplynu. Jediným významem masového odpadu tedy není riziko pro lidi a životní prostředí a

měl by být nahlížen spíše jako „přechodný stav mezi formami života než mezi řádem a nepořádkem“ (ibid.: 20).

Thompson (1979) ve své teorii odpadu, kterou formuje skrze vytváření a destrukci hodnoty, rozděluje předměty do dvou kategorií na „pomíjivé“ a „trvalé“ (ibid.: 7). Pomíjivé jsou předměty s omezenou životností, které časem ztrácejí na hodnotě, zatímco trvalé mají ideálně nekonečnou životnost a jejich hodnota časem narůstá. Ale podle Thompsona (ibid.: 9) „existují předměty s nulovou nebo neměnnou hodnotou, které nespádají do žádné z těchto dvou kategorií a představují třetí skrytou kategorii odpadu.“ Pomíjivé předměty, které dojdou na konec své životnosti se mohou přehoupnout do kategorie odpadu, ale nemizí, pokud se úplně nerozloží, čekají v bezčasí a ve své bezcennosti, díky čemuž mají šanci se v budoucnu přehoupnout do kategorie trvalých předmětů (ibid.: 10). Odpad tedy není danou a neměnnou kategorií, ale může za určitých okolností znovu nabýt hodnotu. A pomíjivé předměty se mohou přechodem skrze kategorii odpadu stát trvalými. Odpad je zde brán jako kategorie, anglicky *rubbish*. Nemusí to nutně představovat odpad, ale celkově předměty nulové hodnoty, například i prázdné opuštěné domy (ibid.: 55).

Odpad nezaniká tím, že je vyhozen, zaniká tak možná pro lidi, kteří ho vyhodili a dále na něj nepomyslí, ale pokud to není snadno rozložitelný organický materiál, který se rychle rozloží, je fyzicky někde přítomný. A přestože dočasně zaniká i jeho ekonomická hodnota, může být v případě některých věcí obnovena někým jiným. To ilustruje Reno (2009) na příkladu zaměstnanců skládky, kteří v odpadu vyhledávají věci či materiály, které by mohly být dále užitečné, nebo zpeněžitelné. To, co bylo pro jednoho odpadem, může být pro jiného pokladem, jak říká název článku. Vybírání odpadků je na většině sanitárních skládek zakázané a tato činnost se pohybuje v šedé zóně neformální ekonomiky.

Oficiální cestou politické ekonomiky odpadu je také odpad ekonomicky zhodnocován, ať již recyklací materiálů, nebo spalováním, při kterém se vyrábí tepelná energie (O'Brien 1999: 287). Ale recyklace v neformálním sektoru bývá levnějším rozšířením odpadového hospodářství hlavně v zemích, kde oficiální systém recyklace není dostatečný jako v případě skládky v peruánském městě Tacna (Drackner 2005), nebo například v Číně, kde je rozšířený neformální sektor recyklace elektroniky (Chi et al. 2011). Díky opětovnému využívání věcí a recyklaci materiálů tak věci žijí nejen *sociálním životem* (Appadurai 1986), ale i *posmrtným sociálním životem*, kterým procházejí poté, co se z nich stal odpad (Reno 2009: 31).

4 KONZUMACE

V angličtině sloveso *to consume* pochází z latinského *consumere*, což by se dalo do češtiny přeložit jako pohltit, přičemž v rozšíření pojem znamená i sníst nebo zničit, proto se slovo *consumption* používalo ve čtrnáctém století i jako označení tuberkulózy (Graeber 2011: 491-492). Nemoc člověka pohlcuje nebo požírá. Význam požívání jídla a pití, ačkoliv dnes dobře známý, byl pro slovo *consumption* až druhotný, přičemž aplikací na materiální statky se stal výraz synonymem plýtvání jako znehodnocení nebo zničení něčeho, co nemuselo být zničeno.

Výraz *consumption* se také začal používat již ke konci osmnáctého století v politické ekonomii ve smyslu spotřeby jako opaku produkce (Graeber 2011: 492). Oddělení sféry produkce a konzumace byl jeden ze znaků vznikajícího průmyslového kapitalismu, jehož motorem je nekončící produkce a ekonomický růst, což s sebou pochopitelně přináší i druhou stranu mince, kterou je destrukce. Pokud výrazná část populace organizuje svůj život kolem pořizování konzumních statků, což je zboží, které si lidé nekupují, protože ho potřebují, ale protože ho chtějí, mluví se o konzumu nebo konzumní společnosti (ibid.: 493).

Technologické změny devatenáctého století a s nimi spojený růst industriální produkce měly vliv na vztah společnosti a její materiální kulturu. Tímto vlivem se zabývá například britský antropolog Daniel Miller ve snaze ustavit antropologickou teorii spotřeby (1987; 2012). Zásadní přitom je nevnímat společnost odděleně od jejího materiálního prostředí. Masové statky jsou produktem industrializace a modernity a lze na ně pohlížet jako reprezentanty kultury, ale zároveň si k nim zachovat kritický postoj (Miller 1987: 214-215). Ten má své místo, jelikož současné vztahy ve sféře masové produkce a vlastnictví majetku přispívají k nerovnostem a obecně společenskému útlaku (ibid.).

Zásadním teoretikem vztahu spotřeby a sociálního postavení byl Pierre Bourdieu. Mezi jednotlivými sociálními třídami je různá distribuce ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu (Bourdieu 1984). Zároveň socializací do určité sociální třídy si jedinec osvojuje i spotřební preference. Konzumace je podstatnou součástí životního stylu, pomocí kterého se projevuje a reprezentuje příslušnost k určité sociální třídě. V tomto pojetí je nutné chápat spotřební preference v širokém slova smyslu, jedná se o výběr jídla, značek oblečení či elektroniky, ale i například uměleckých děl. Preference uměleckých děl prozrazují příslušnost k sociální třídě podobně způsoby trávení volného času.

Změny v produkci rozmáhající se v devatenáctém století s sebou přinesly i jednorázové verze produktů, které se do té doby používaly opakovaně. Například jednorázové dětské pleny se začaly vyrábět již na konci devatenáctého století (Strasser 1999: 162). Avšak tehdy byly cenově dostupné jen pro malý počet lidí. Až v druhé polovině dvacátého století se jednorázové produkty staly dostupnějšími, což vedlo k jejich masovému používání. Celková dostupnost zboží, a to i takového, které není primárně určeno ke krátkodobému používání, vede k tomu, že ve větší míře stávají odpadem i funkční výrobky (ibid.: 3-6). Výroba a spotřeba určují podobu odpadu, a proto nelze o odpadu mluvit odděleně od konzumace.

4.1 Konzumace na hudebních festivalech

Ve vztahu k hudebním festivalům se dá říct, že lidé tam přicházejí konzumovat hudbu. Symbolická konzumace hudby má podíl na utváření identity a vnímání sebe sama, jelikož identita je svou povahou sociálně konstruována a prezentována skrze konzumaci nejen hudby, ale i například oblečení nebo elektroniky (Larsen et al. 2010).

Podobně se dá mluvit o konzumaci předmětů s logy kapel, které se na festivalech prodávají. Oblečení, doplňky, hrnečky, to vše je možné vidět ve stáncích s dárkovými památečními předměty. Často má i samotný

festival vlastní logo pro každý ročník a je možné zakoupit například triko s logem festivalu vpředu a seznamem kapel, které bylo možné na konkrétním ročníku vidět, vzadu. Následným nošením takového trika po skončení festivalu pak člověk prezentuje část své identity týkající se poslechu hudby i trávení volného času.

Odpad související s pořádáním hudebních festivalů je generován různými způsoby. Samotná organizace festivalu se neobejde bez odpadu. Dovoz vybavení, zásobování, přesuny lidí, to vše bude nějakým způsobem generovat odpad v podobě odhozených věcí, ale i například emisí. Nicméně nejvýraznější a nejviditelnější je odpad generovaný návštěvníky během festivalu. A ten je přímým následkem konzumace nápojů a jídla, ale také následkem kouření nebo užívání drog. Odpad v podobě vyhozených předmětů tvoří převážně nápojové a potravinové obaly a cigaretové nedopalky. Dalším výrazným odpadem souvisejícím s konzumací jsou lidské výměšky, přičemž nejčastěji jsou na festivalech k vidění chemické záchody, jejichž obsah je v průběhu festivalu odvážen.

Obvykle není možné do areálů festivalů vnášet zbraně a potenciálně nebezpečné předměty za účelem zajištění bezpečnosti, proto při vstupech do areálů kontroluje ochranka zavazadla návštěvníků, případně i provádí fyzickou kontrolu jejich oblečení. Do areálů se ovšem také obvykle nesmí vnášet nápoje a jídlo, což již nemá s bezpečností co dělat, ale spíše jde o marketingový tah, jehož účelem je donutit návštěvníky v areálu utratit více peněz za jídlo a pití. Festivalová sezóna se kryje s nejteplejšími měsíci v roce, protože se konají venku. Přestože někdy se počasí nevydaří a občas nějaký festival proprší, tak se počítá s letními teplotami. Mezi venkovní teplotou a množstvím vypitých nápojů je logická souvislost. Se stoupající teplotou stoupá i spotřeba nápojů, jelikož v horku se lidé více potí a potřebují více tekutin.

4.1.1 Hudební festivaly a pivo

Co se konzumace nápojů týká, je charakteristickým rysem téměř všech festivalů, kterých se výzkum týkal, pití piva. Pivo je hlavním nápojem prodávaným na festivalech a v areálu každého festivalu má monopol ten či onen pivovar, který daný festival sponzoruje. Tato spolupráce je výhodná pro obě strany. Nápojové společnosti festival sponzorují, ale festival jim pak dělá reklamu a poskytuje jim monopol na prodej nápojů v areálu. Týká se to i nealkoholických nápojů, kdy jsou pak k dostání jen nápoje jedné společnosti.

Na festivalech v České republice i Německu je zásadním nápojem pivo, neodmyslitelně k nim patří. Hudební festivaly koncentrují velký počet lidí na jednom místě. A všichni ti lidé dříve či později dostanou žízeň. Je obvyklé, že se organizátoři snaží rok od roku vylepšovat festival tak, aby tam účastníci byli spokojenější a rádi se vraceli na další ročníky. Fronty jsou všeobecně nežádoucím elementem, ale čekat dlouho na pití, které si potřebujete koupit, protože jste si nemohli přinést vlastní, zatímco vám utíká koncert, je pro účastníky nepříjemné. Organizátoři jsou si toho vědomi, a proto se snaží točení piva co nejvíce urychlit.

Festivaly na loukách obvykle nemají problém udělat areál dost velký, což jim umožní dovnitř umístit více pivních stanů nebo stany s více pípami. To se dalo pozorovat v případě Basinfirefestu i Českých hradů, kde se fronty téměř netvořily. Naopak na Metalfestu, kde je počet stánků s pivem limitovaný prostorem amfiteátru, nelze jednoduše navýšit počet píp a zaměstnanců obsluhy. Omezený je také počet *stagí*¹. Jedna *stage* vytváří přestávky mezi kapelami, ve kterých si jdou všichni lidé, kteří chtějí vystoupení sledovat, pro pití, jídlo, případně na toaletu. Na Metalfestu proto tenhle rok poprvé využili speciálního zařízení na točení piva. Jmenuje se Beerjet a je to automatický výčep. Obsluha do něj umístí šest kelímků,

¹ V prostředí hudebních festivalů se pro pódium používá anglický výraz *stage*.

které se během okamžiku naplní pivem, mechanismus kelímky i zvedá, aby pivo teklo takzvaně „po skle“. Poté obsluha případně dotvoří pěnu hadicí a může se prodávat. Na Metalfestu používali dva tyto přístroje ve stanu s desetistupňovým pivem Gambrinus. Jelikož alternativou je pivo Pilsner Urquell, které je dražší a silnější, přičemž obě tyto vlastnosti nejsou pro účastníky žádoucí při celodenním pití piva, tvoří se největší fronty především u Gambrinus stanu. Přístroje byly na tomto ročníku senzací alespoň mezi lidmi, se kterými jsem tam trávil čas. Jako by rychlost točení piva byla na festivalu to nejdůležitější. Wacken v severním Německu je jeden ze světově nejproslulejších metalových festivalů, návštěvnost se pohybuje kolem 75 000 lidí (Cierjacks 2012: 3). V této festivalové sezóně se o něm mluvilo i v souvislosti s tím, jak si poradil s dodávkou piva na festival. Byl tam zaváděn několik kilometrů dlouhý pivovod, jehož účelem je jednak přivádět pivo na festival, aby tam nadále nemusely jezdit těžké nákladní automobily, které rozjíždí okolní půdu, ale i zrychlit čepování piva (Petr 2017).

4.1.2 Globalizace jídla a jídlo na festivalech

Jídlo se stalo globalizovaným postupným rozvojem metod konzervace, mechanizace, obchodu a dopravy (Goody 2013: 72). Pokud se mají suroviny či hotové potraviny převážet na velké vzdálenosti, je nutné je zachovat čerstvé. Konzervace masa a zeleniny probíhala v minulosti nejčastěji sušením, nasolováním, nakládáním a v místech, kde to umožňovala teplota, i pomocí ledu. Schopnost zachovat potraviny čerstvé po dlouhou dobu nabyla velkého významu pro Evropu s rozvojem navigace a námořních výprav v patnáctém století, kdy byla velká spotřeba těchto potravin především lidmi z námořnictva a armády. Pro moderní průmyslově zpracované jídlo je zásadní vynález Nicolase Apperta, který stál na přelomu osmnáctého a devatenáctého století u zrodu toho, čemu dnes říkáme konzervy (ibid.: 75). Čerstvost potravin je zachována uskladněním v uzavřené nádobě ze skla nebo kovu a tepelnou sterilizací. Význam byl

zase v poskytnutí potravin většímu množství lidí v pohybu, což bylo naprosto zásadní pro válečné operace, samotný vynález vznikl v reakci na napoleonské války. V polovině osmnáctého století s rozvojem železnic se začalo rozmáhat i převážení mraženého zboží na ledu, což ovlivnilo především dostupnost čerstvých mořských ryb pro lidi ve vnitrozemí (ibid.: 78). Současně také probíhala mechanizace výroby potravin, která umožňovala produkovat všeho větší množství. Ke konci devatenáctého století už běžně konzervy plnily stroje (ibid.: 81). A díky pokračujícímu rozvoji železnic a nákladních lodí se zlepšovaly i možnosti pro distribuci většího množství potravin na delší vzdálenosti. Všechny tyto změny zásadně ovlivnily lokální kuchyně a celkově složení stravy lidí.

Nebylo to ale jen jídlo, co se mohla začít snadněji přemísťovat. Změnila se i povaha cestování lidí. Pro rozšíření původně lokálních jídel do světa, kde vznikají jejich jiné lokální varianty, jsou důležití lidé, kteří jídlo připravují. Tento fakt ilustruje Ceccarini (2010) na příkladu pizzerií v japonském Tokiu. Italští kuchaři přicházejí do Japonska zpeněžit své kulturní a kulinářské znalosti a japonští kuchaři jezdí do Itálie učit se italskému kulinářskému umění, aby ho mohli využít zpět v Japonsku, kde pizza nabyla na velké popularitě.

Stánky s jídlem na festivalech také odráží tento vývoj. Různá jídla importovaná, ať již jako předávání kulinářského umění, nebo společně s lidmi, kteří to umění ovládají, také u nás nabývají na popularitě. Příkladem mohou být stánky s kebabem, čínskými nudlemi nebo hot dogy.

Jídlo na festivalech bývá různorodé. Ale na některých bývá podobný opakující se výběr, ke kterému respondenti referovali jako ke „klasice.“ To bývají jídla jako bramboráky, langoše, párky, hamburgery, ale i pánve s různými směsmi, které bývají i například na trzích na plzeňském náměstí, to mohou být čínské nudle se zeleninou nebo masem, halušky atp. Některé festivaly kromě téhle klasiky poskytují i širokou nabídku různých jídel s možnostmi i pro vegetariány. Lidé, se kterými jsem dělala rozhovory, se

zvláště radovali z možností výběru na Rock for Churchill, Mighty Sounds a Brutal Assault. Klasická festivalová jídla nebývají vhodná pro zažívání, bývají smažená nebo těžká a lidé je v horku nemusí úplně dobře snášet. Kvalitní nabídka jídel je proto na festival ceněna.

4.1.3 Cigarety a drogy na hudebních festivalech

Kouření cigaret je na hudebních festivalech běžně k vidění. Jelikož se festivaly konají pod širým nebem, není tato činnost nijak omezována. Kuřáci kouří kdekoliv a nedopalky odhazují kamkoliv. Pití alkoholu jde často dohromady s kouřením a jedno ovlivňuje druhé a naopak (Sharma et al. 2015). Pití alkoholu u pravidelných kuřáků zkracuje dobu mezi jednotlivými cigaretami a někteří příležitostní kuřáci kouří převážně během pití alkoholu. Naopak kouření může přispívat ke vzniku závislosti na alkoholu. Vzhledem k tomu, že lidé na hudebních festivalech pijí alkohol více než obvykle, lze usuzovat, že i míra vykouřených cigaret bude oproti běžným dnům vyšší.

Z omamných látek není na festivalech konzumován jen alkohol. Užívání drog je také spojováno s hudebními festivaly. Výzkum probíhající v Austrálii ukázal, že mladí lidé navštěvující hudební festivaly užívají drogy ve větší míře, než jejich vrstevníci (Lim et al. 2008). Nejužívanější drogou je marihuana. Kouření marihuany je obvyklým jevem ve větší či menší míře na všech festivalech, ale nejdůležitější roli hraje například na reggae festivalech, kde pití alkoholu není tak dominantní jako právě kouření marihuany.

Větší míra užívání nelegálních drog je spojována převážně s elektronickou hudbou (Van Havere et al. 2011). To je například techno a jeho odnože a samotné festivaly bývají pořádány nelegálně jako již zmiňovaný Czechtek (Lamb 2006). Na hudbu se tancuje celou noc a extáze pomáhá vydržet a bavit se.

5 METODOLOGIE

5.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem této práce je porozumět hudebním festivalům pomocí zachycení představ lidí o konzumaci a odpadu během těchto událostí. Zajímalo mě, jak hudební festivaly navazují na festivaly a karnevaly v minulosti, které se vyznačovaly svým „časem mimo čas“ a slavnostní atmosférou (Falassi 1987: 4), která se odlišovala od běžného života, či dokonce běžný život parodovala (Bakhtin: 1941).

Tak jako v garbologii je odpad používán jako nástroj k pochopení společnosti (Rathje a Murphy 2001), lze skrze něj sledovat sociální a materiální konsekvence festivalové atmosféry. Sociálními konsekvencemi mám na mysli právě to, jak festival působí na jednání lidí. Zatímco materiální konsekvence souvisejí s odpadem, který je během festivalu vytvářen. Jelikož se domnívám, že odpad nelze plně oddělit od konzumace, která je neopomenutelnou aktivitou vedoucí k jeho vzniku, zahrnuji do práce i představy o konzumaci. Zajímalo mě, jak je vnímán odpad v rámci specifického prostředí hudebních festivalů. A především zda a jak mění prostředí festivalu představy o odpadu a nakládání s ním. Jako odpad bývají někdy označováni i lidé, zajímalo mě proto, jak je toto pejorativní označení používáno ve festivalovém kontextu.

5.2 Tvorba dat

Terénní výzkum k této práci probíhal během června až srpna 2017. Osobně jsem navštívila v tomto rozmezí tři hudební festivaly v Plzeňském kraji. V červnu se v Plzni konal osmý ročník Metalfestu, což je třídní festival převážně zahraničních metalových kapel. Tento festival jsem navštívila i několikrát v minulosti. Na přelomu června a července proběhl ve Spáleném Poříčí již patnáctý ročník multižánrového festivalu Basinfirefest, na kterém vystupují české i zahraniční rockové a metalové

kapely. Na konci července jsem se zúčastnila letního kulturního festivalu České hrady ve Švihově. Tento festival probíhá na více místech Čech a Moravy vždy ve městech, kde je možné zároveň navštívit hrad. Na Moravě nese festival název Moravské hrady. Na tomto festivalu vystupují ty nejznámější české obvykle rockové a popové kapely.

Na těchto festivalech jsem se věnovala hlavně zúčastněnému pozorování. Byla jsem tam jako účastník a sledovala jsem dění na festivalu. Psala jsem si poznámky o všem, co by se mohlo týkat tématu mého výzkumu. Obvykle jsem si všímala prostoru festivalů, jak je festival uspořádaný a kde se nachází, dále systému *stagí*, stánků, toalet, kempů, a hlavně managementu odpadu. Během festivalu jsem prováděla krátké rozhovory s několika účastníky a pracovníky úklidu na téma odpadu. Hlavně na Metalfestu jsem při snaze mluvit s lidmi narazila na úskalí snahy provádět rozhovor v místě hudebního festivalu. Metalfest se koná v Amfiteátru Lochotín na poměrně malém prostoru, kde, pokud hraje hudba, není dost dobře možné si s někým popovídat tak, abyste se vzájemně dobře slyšeli, aniž byste museli zvyšovat hlas. V pauze mezi koncerty jsou lidé obvykle v pohybu, jdou si koupit pití, jídlo, suvenýry, jdou na toaletu, nebo se baví s přáteli. Jelikož na Metalfest také chodím s přáteli a vídám tam i své známé, mluvila jsem tam převážně s nimi. Na zbylých dvou festivalech nevyvstal podobný problém, protože se oba konají na louce za městem, což znamená, že areál je dost velký, aby v něm mohla vzniknout i klidná místa.

Během srpna jsem prováděla rozhovory s účastníky různých festivalů, část rozhovorů byla provedena později. Tyto festivaly byly také odlišných žánrů a některé se konaly v zahraničí. Využila jsem své zahraniční stáže v německém Řezně k rozšíření výzkumu na festivaly v Německu. A jeden z festivalů se konal na Slovensku. Celkem jsem provedla osm rozhovorů s jedenácti lidmi. S některými jsem se sešla samostatně, s jinými v páru. Převážně to byli lidé v mém věku studující či pracující. Účastníky jsem vybírala metodou *snowball sampling* neboli

nabalováním s tím, že jsem začala u lidí, které znám osobně (Bernard 2006: 193). Ti mi pak doporučovali další. Pro účely tohoto výzkumu jsem nepotřebovala, aby respondenti měli nějakou jinou konkrétní charakteristiku než tu, že se zúčastnili hudebního festivalu. Přestože jistě věk lidí hraje roli v jejich pohledu na svět, domnívám se, že pro účely mého výzkumu nebyla věková pestrost nutná. Navíc mladí lidé byli pro mě přístupnější a často také na festivalech převažují. I při oslovování lidí během festivalů, kterých jsem se účastnila, jsem měla větší šance navázat kontakt s mladými lidmi.

Při rozhovorech jsem začínala metodou *free listing* neboli volným jmenováním, kdy jsem nechala respondenty vypsát na papír vše, co je napadne, když se řekne odpad na hudebních festivalech (Bernard 2006: 301). Tato metoda mi přišla užitečná pro získání prvotních představ účastníků. To, co se jim vybaví, aniž by byly ovlivňovány mými otázkami, bylo klíčové k odhalení toho, jak sami odpad na festivalech vnímají. Tyto seznamy často úzce souvisely s tématy mých otázek, takže jsme jednotlivé položky podrobněji probrali během rozhovorů. Rozhovory byly polostrukturované, měla jsem připravené okruhy témat a částečně i konkrétní otázky, které jsem chtěla s participanty probrat, ale zároveň jsem se neomezovala pouze na získávání odpovědí na tyto otázky a nechávala jsem participanty se rozprávět (Bernard 2006: 210).

Původně jsem měla v plánu získat data i od pořadatelů festivalu, ale podařilo se mi promluvit jen na místě s několika zaměstnanci. Od samotných pořadatelů festivalu mi bylo řečeno, že informace, které by mě zajímaly, jsou součástí obchodního tajemství. Proto mluvím-li o představách o odpadu na festivalech, mám na mysli hlavně představy účastníků. Pohled ostatních zainteresovaných osob je zahrnut jen marginálně, a to převážně jako výsledek zúčastněného pozorování a promluv s lidmi během konání festivalu, nebo na základě informací z dostupné literatury a z médií.

5.2.1 Studované prostředí

Jak bylo již krátce zmíněno, já sama jsem se během léta 2017 vydala na tři hudební festivaly. Prvním z nich byl osmý ročník Metalfestu, který se koná každoročně začátkem června v Plzni v amfiteátru Lochotín, který je součástí Zoologické a botanické zahrady města Plzně (Voruba 2013). Konají se tam různé společenské akce, jako jsou koncerty, nebo letní kino. Od roku 2016 je zrekonstruovaný díky Fondu EU pro regionální rozvoj. Prostor amfiteátru je oplocený a tvoří ho stupňovitý svah, kde pouze v prvním ze tří sektorů jsou lavičky, v dalších sektorech sedí lidé na trávě (Viz foto 1). Prostor je tedy limitovaný, což omezuje počet lidí, ale i stánků. Nahoře v jídelní zóně se sice nacházel jeden stan se stoly, ale vzhledem k počtu lidí je téměř nemožné si sednout uvnitř. Prostor amfiteátru také umožňuje pouze jednu *stage*. Proto vznikají mezi kapelami dlouhé prodlevy, při kterých se tvoří o to větší fronty u stánků s pitím a u toalet.

Stanová městečka, jak se říká plochám určeným k postavení stanů a přespaní účastníků, jsou na Metalfestu bezplatná a nacházejí se na loukách cestou mezi zoo a Kalikovským mlýnem kolem cesty Plzeňákům známé jako Kilometrovka (Viz foto 2). Stanová městečka jsou vybavena toaletami TOI TOI, takže účastníci platí pouze za sprchu. V areálu jsou potom TOI TOI toalety také zdarma a několik splachovacích toalet s umyvadlem za poplatek. V areálu je k dispozici TOI TOI umyvadlo, které se dá využít k mytí rukou či namočení přikrývek hlavy a vlasů při vysokých venkovních teplotách, ale nachází se na opačném konci areálu než toalety TOI TOI.

Metalfest je pořádán společností Pragokonzert Bohemia a je to metalový festival, na který přijíždějí slavné zahraniční kapely i zahraniční účastníci (Metalfest 2018). Je to tedy hudebně specifický festival určité subkultury. Metalová hudba je charakteristická svou hlasitostí (Heřmanský a Novotná 2011). Lidé chodí oblečení v černé barvě, trikách s logy kapel, které poslouchají, někdy s doplňky, jako jsou kalhoty s řetězy, ale také

v džínových bundách nebo vestách s nášivkami s logy kapel. V kotli² zvedají ruce s gestem rohů a jednou za čas se tam i tancuje pogo, při kterém do sebe lidé narážejí.

Odpad na Metalfestu měli na starost brigádníci, kteří se sice průběžně snažili měnit pytle v odpadkových koších, ale k večeru, kdy se areál zaplnil lidmi i v uličkách, je již neměnili. A jelikož tam košů nebylo dost, aby pojaly vyprodukované množství odpadu, končil večer odpad převážně na zemi. Pivo se sice na Metalfestu točí do zálohovaných kelímků z tvrdého plastu, ale veškeré nealko se prodává v plastových láhvích. A odpad se netřídí. V kempu mají lidé na starost svůj odpad sami, jen kolem stánků, které jsou poblíž stanů, jsou odpadkové koše.

Na konci června jsem se zúčastnila patnáctého ročníku multižánrového festivalu Basinfirefest, který se koná na louce u Spáleného Poříčí, malého města v okrese Plzeň-jih (Basinfirefest 2018). Vystupují na něm převážně rockové a metalové české i zahraniční kapely, i složení účastníků je různorodé a nedá se říct, že by se jednalo o subkulturu. Pořadatelem je místní společnost BFF-PRODUCTION, která pořádá pouze tento festival a jeho zimní verzi.

Festival konající se na louce má jiné možnosti, co se týče areálu. Areál se dá nastavit tak velký, jak je potřeba (Viz foto 5). V areálu Basinfirefestu proto bylo možné najít stany se stoly a lavicemi, kam se dalo kdykoliv sednout si s pitím nebo jídlem. Dále velký prostor umožňuje vznik takzvaných odpočinkových zón, které jsou zřizované sponzory. Ti v nich nabízejí na prodej své produkty. Návštěvníci si tam mohou sednout, nebo i lehnout na sedací vaky, lehátka, židle a odpočinout si. Další výhodou je, že se dají umístit dvě *stage* vedle sebe. Díky tomu se mohou kapely střídát a nedochází k prodlevám mezi nimi. Díky velkému prostoru s dostačujícím počtem stánků a díky systému střídání *stagí*, se u stánků tvoří jen malé

² Jako kotel se označuje prostor před pódiem, kde se koncentrují největší fanoušci právě hrající kapely.

fronty. V areálu bylo dost prostoru i pro malou třetí *stage*, kde hrály kapely zároveň s hlavními kapelami. Stanové městečko se nacházelo na té samé louce před areálem festivalu a účastníci mohli zaparkovat auto přímo u stanu a spaní v něm bylo za poplatek. Uvnitř i vně areálu se nacházely toalety TOI TOI a jen sprcha byla za poplatek.

Odpadkové koše v areálu byly vytvořeny z velkých plechových sudů a některé sloužily zároveň jako stoly, byla na nich připevněná konstrukce s deskou s logem Basinfirefestu (Viz foto 5). Na pivo se také používaly zálohované kelímky, takže odpad tvořily plastové láhve od nealkoholických nápojů, případně jednorázové kelímky od cideru a plastové či papírové nádoby od jídla. Jako opatření proti pohazování odpadu po kempu, dostával každý účastník využívající kemp pytel na odpadky, za který zaplatil 50 Kč, které mu byly vráceny, vrátil-li pytel alespoň ze tří čtvrtin plný.

Nevýhodou louky je, že pokud prší, stane se z travnatého povrchu brzy bahnitý povrch. Noc před mou účastí pršelo, ale organizátoři zavezli zabahněné úseky louky slámou, aby účastníci nemuseli šlapat v bahně.

Poslední festival, na kterém jsem prováděla zúčastněné pozorování, byl třináctý ročník festivalu České hrady, a to ve Švihově. České hrady se konají v různých termínech na několika místech Čech a Moravy v blízkosti hradů a jsou pořádány společností Nedomyslno, na Moravě se festival jmenuje Moravské hrady (České Hrady 2018). Areál festivalu je na louce v blízkosti vlakového nádraží a okolo jsou také na loukách kempy a parkoviště. Areál také poskytuje velký prostor, je obdélníkový a stánky jsou po obvodu celého areálu, což uprostřed nechává velký prostor pro lidi, kteří si sedají a lehají na trávu. Nachází se na kopci, to umožňuje výhled na město Švihov a jeho dominantu Vodní hrad Švihov. Jako na Basinfirefestu je zaveden systém dvou *stagí*, které se střídají. Hrají tam české a slovenské kapely různých žánrů, ale hlavně je slyšet popová hudba a rock.

Některé kempy jsou zdarma a jiné jsou takzvané VIP kempy, za které se platí a jsou v nich k dispozici sociální zařízení. V obyčejných kempech byly k dispozici jen toalety Johnny Servis a umyvadlo. Odpadkových košů bylo v areálu dostatek a pracovníci úklidu byli často viděni, jak sbírají odpadky ze země, nebo mění pytle na železných konstrukcích košů. V kempech měli účastníci svůj odpad na starost sami a mohli ho vyhazovat u vstupů do kempů. Na pití byly používány jednorázové kelímky.

S účastníky výzkumu jsem při rozhovorech probírala i další festivaly. Patrik (24 let) byl tohle léto jen na Metalfestu. Iveta (25 let) byla jako brigádnice na Rock for People, což je jeden z největších rockových festivalů v České republice. V roce 2016 se zúčastnilo téměř 30 000 lidí (Deml 2016). Kapely i účastníci jsou jak z České republiky, tak ze zahraničí. Koná se v Hradci Králové na ploše bývalého vojenského letiště, která se nyní nazývá Festsivalpark. Areál a přilehlé části jsou tedy převážně na travnatém povrchu. Je pořádán od roku 1995, ale dříve se konal v Českém Brodě (Rock for People 2018). Iveta tam měla na starost informační stánek u jednoho z kempů, kde společně s dalšími brigádníky podávala účastníkům informace, prodávala pití a vracela zálohu za pytel na odpad, když lidé přinesli pytel s odpadky z kempu, ale stačil jen žeton, který každý návštěvník dostal s pytle, aby mu byla vrácena záloha. V areálu festivalu byla možnost třídít odpad, kromě nádob na směsný odpad se tam nacházely koše na plast, plechovky a papír. Na pivo také byly zálohované kelímky.

Anežka (24 let) s manželem Kamilem (25 let) se také zúčastnili Metalfestu a posléze obdobného metalového festivalu Masters of Rock, který také pořádá Pragokonzert a koná se ve Vizovicích na Moravě ve Zlínském kraji. Festival je pořádán v areálu likérky Rudolf Jelínek a je prezentován jako největší rockmetalová událost v České republice (Masters of Rock 2018). V létě 2017 ho navštívilo 25 000 lidí ze 38 zemí (ČTK 2017). Povrch areálu je tedy podle výpovědí betonový a stanová městečka se nacházejí na okolních loukách. Kapely hrají na dvou *stagích*

zároveň, ale jen jedna je hlavní *stage*, kde hrají slavnější kapely. Nebyla možnost odpad třídit kromě jedné žluté popelnice v areálu. Stejně jako na Metalfestu se používají zálohované kelímky jen na pivo. A areálu byly koše hlavně poblíž stánků a v kempu, který byl zdarma koše nebyly, Anežka s Kamilem odpadky nosili buď do košů před areálem, nebo si je střídali ve stanu a pak je odvezli s sebou a vyhodili po cestě domů.

Karolína (23 let) byla na Metalfestu i Masters of Rock, ale spolu jsme mluvily hlavně o festivalu Brutal Assault, který pořádá společnost Obscure Promotion a koná se v pevnosti Josefov, která je součástí města Jaroměř ležící severovýchodně od Hradce Králové (Brutal Assault: 2018). To je také metalový festival, ale hrají tam převážně kapely představující extrémní odnože tvrdé hudby. Je tam systém dvou *stagí*, které se střídají. A prostor pevnosti je využíván tak, že se výčepy nacházejí i uvnitř. Přičemž venkovní povrch pevnosti je dle popisu písek až hlína, takže když pršelo, stal se bahnitým. Přímo v areálu si Karolína nevšimla, že by byla možnost odpad třídit, ale vně se nacházely městské kontejnery na tříděný odpad. Tácky na jídlo jsou však vyrobené z palmových listů a do zálohovaných kelímků byly točeny i další nápoje kromě piva. Karolína si stěžovala, že sháněla nějakou sladkou limonádu a nemohla ji sehnat, než objevila, že se tam prodává točená citronová limonáda také do zálohovaných kelímků. V kempu byl odpad řešený rozdáváním odpadkových pytlů návštěvníkům, které následně byla možnost vyhodit do kontejnerů u vstupu do areálu.

Lucie (25 let) s přítelem Karlem (25 let) se zúčastnili festivalu Mighty Sounds, který se koná v blízkosti jihočeského města tábor na letišti Čápvův dvůr, takže na travnatém povrchu. Festival je mixem různých hudebních stylů například punk, reggae a ska (Mighty Sounds 2018). Hlavní kapely hrají na dvou *stagích*, které se střídají, ale zároveň s hlavními kapelami hrají i méně známé kapely na dalších menších *stagích*. V areálu a u vchodů se nacházely koše jak na směsný, tak na tříděný odpad. V kempu byly lidem rozdávány pytle na odpadky a u cest z kempu byly koše na směsný odpad. Na pivo se používaly zálohované kelímky. Na úklid byli najímání

dobrovolníci, kteří pracovali bez nároku na odměnu, ale mohli výměnou být zdarma na festivalu.

Gabriela (25 let) byla s přítelem Tomášem (25 let) na festivalu Rock for Churchill, který se koná na loukách u města Vroutek v Ústeckém kraji a přes svůj název není žánrově zaměřen a je možné slyšet různé hudební žánry (Rock for Churchill 2018). Satelitní snímek festivalu zachycuje jeho prostorové uspořádání (Viz foto 4). V areálu byly koše na smíšený odpad, plechovky a plasty. Do kempu dostávali lidé pytle na odpadky, ale i cestou do areálu na křižovatkách cest se nacházely koše na tříděný odpad. Kelímky se používaly jednorázové.

Mirka (27 let) byla na festivalu Uprising, který se koná v Bratislavě v areálu Zlaté piesky, což je areál přírodního koupaliště, jsou tam jezera, lidé mají kolem postavené chatky a je tam i travnatá plocha, kde se koná festival. Žánrově je to reggae festival (Uprising 2018). Reggae je hudba, která vznikla na Jamajce jako jeden z pozdějších symbolů rastafariánství, což je původně náboženské hnutí černošských obyvatel Jamajky, které vznikalo v první polovině dvacátého století na Jamajce (Halama 2008). Později Bob Marley skrze reggae přispěl k rozšíření rastafariánství jako životního stylu i do světa. Součástí takového životního stylu je nejíst maso a nepít alkohol, ale kouření marihuany je žádoucí. Důležitou hodnotou je celková harmonie a láska (ibid.). Dá se tedy předpokládat, že návštěvníci reggae festivalu vyznávají tyto hodnoty. Mirka sama abstinuje a je vegetariánka, stejně tak přátelé, se kterými na festivalu trávila čas. Harmonie se dá považovat za důležitou i ve vztahu k životnímu prostředí, o což se snaží samotný festival. Je tam zřízena takzvaná „Zelená zóna“, kde se odpad třídí, a dokonce i kompostuje, je to spojeno s osvětou ohledně recyklace odpadu poskytovanou návštěvníkům. V areálu byly koše na tříděný odpad a používají se tam zálohované kelímky. Rok od roku se ale festival vyvíjí a tohle vše nebylo samozřejmostí v předchozích ročnících, kterých se Mirka zúčastnila.

Erna (27 let) je z Frankfurtu a potkaly jsme se během mé stáže Erasmus+ v Řezně, kde studuje. Mluvily jsme spolu o třech festivalech, které navštívila v posledních letech. Zajímalo mě, jak vypadají festivaly v Německu. Erna se zúčastnila techno festivalu Homerun, který se koná na louce u menšího města přibližně hodinu jízdy autem od Frankfurtu. Moc si toho nepamatovala, protože strategie byla opít se a případně požit i jiné návykové látky již před vstupem. Překvapilo mě, že se na festivalu prodávají skleněné láhve, které pak tvoří odpad na zemi. U výše zmíněných festivalů se vše prodává v plastu a sklo se do areálu z bezpečnostních důvodů vůbec vnášet nesmí. Ale přítomnost skleněných lahví na německých hudebních festivalech potvrzuje i výzkum zaměřený na množství rozházeného pevného odpadu vyprodukovaného za dobu festivalu, který byl proveden na třech německých festivalech s účastí nad 50 000 lidí (Cierjacks et al. 2012). Dalším festivalem, na kterém byla, je Holi festival barev ve Frankfurtu inspirovaný indickou tradicí Hólí. Je to festival elektronické hudby a lidé si na sebe podobně jako během svátku Hólí sypou barevný prášek. Ten si kupují v sáčkích přímo na festivalu.

5.3 Etická stránka výzkumu

Všichni účastníci mého výzkumu byli informováni o jeho účelu a o tom, že všechna data budou anonymizována. Nahrávky rozhovorů jsem pořizovala pouze s jejich souhlasem a ujistila jsem je, že poslouží pouze k účelům výzkumu. Byli také informováni, že části rozhovorů se mohou v textové anonymizované podobě objevit v této diplomové práci. Jejich křestní jména, která se v práci objevují, jsou změněna. Informovaný souhlas jsem získávala v ústní podobě, jelikož tento způsob považuji za vhodnější pro zajištění anonymity participantů než uchovávat písemný dokument s jejich podpisy. Na jedné straně slibovat anonymitu a na straně druhé požadovat základní identifikační údaje, jako jsou jméno a podpis, se jeví poněkud v rozporu (Lindbloom 2004: 87).

5.4 Analýza dat

Výzkumná data byla analyzována za pomoci počítačového programu pro analýzu kvalitativních dat MAXQDA 12. Poznámky ze zúčastněného pozorování i nahrávky rozhovorů byly přepsány do programu. Následně bylo s daty nakládáno jako s textem, přičemž analýza textu zahrnuje „objevování témat a podtémat, popis hlavních a okrajových prvků témat, vytváření hierarchií témat nebo *codebooks*, aplikování témat, to je přiřazování témat k částem skutečného textu a propojení témat do teoretického modelu“ (Bernard a Ryan 2010: 54). Jinými slovy byl vytvořen systém témat neboli kódů, které byly přidělovány jednotlivým úsekům poznámek a rozhovorů. Celý proces usnadňuje následné hledání spojitostí a odpovědí na výzkumné otázky.

6 IT'S MOSTLY NEGATIVE, WHY SHOULDN'T? WASTE IS NEGATIVE

Věta, kterou prohlásila Erna při psaní jejího seznamu volného jmenování, vystihuje, jak lidé vnímají odpad. Odpad je považován za negativní a nežádoucí pro jeho záporné vlastnosti. Nicméně produkce odpadu je nezbytnou součástí života.

V pohledu Erny se odráží i německý přístup k modernímu odpadu jako zásadnímu environmentálnímu problému, který je potřeba co nejvíce regulovat. Během rozhovoru několikrát zdůraznila, jakým důležitým tématem je v Německu odpad. Myslím si, že nejlépe to vystihuje její výrok o tom, že odpad byl jedním z prvních předmětů diskuzí souvisejících s přijímáním uprchlíků v posledních letech.

“That’s the thing, trash is a really important thing in Germany. There was also a debate about: We should teach refugees our trash system. And people were like: First teach them language. But it’s important. Germans stick to it, since kindergarten we are taught. We had these coloured bins in classrooms always.”

Přístup k odpadu je v Německu odlišný od České republiky, jak jsem i sama zažila během svého pobytu. Nejvýraznějšími projevy německého přístupu jsou snahy o jeho eliminaci právě důrazem na třídění, ale také například zálohováním naprosté většiny nápojových obalů. Kromě skleněných láhví od piva jsou zálohované i plechovky a plastové láhve od většiny nealkoholických nápojů. V České republice se také třídí odpad, ale zdaleka ne v takové míře a zdá se, že není ani tak důležitým tématem k diskuzi. Spojovacím článkem je však vnímání odpadu jako něčeho nežádoucího.

Na festivalech je konzumace nápojů a jídla nejvýraznějším činitelem v produkci odpadu. Kelímky, láhve, tácky, plastové talířky, plastové příbory, ubrousky alobal jsou prostředníky v konzumaci, ale zároveň je

jejich jednorázové provedení činí užitečnými jen na určitou dobu, po kterou člověk pije nebo jí. Jakmile je tato aktivita ukončena, všechny tyto předměty či materiály se stávají okamžitě předměty nulové hodnoty, přičemž na festivalech bývají odhazovány do koše, na zem, nebo zanechány v místě konzumace. Dříve byla běžná praxe, že se všude používaly jednorázové plastové kelímky. Tímto způsobem se nejen generuje velké množství plastového odpadu, ale také to přináší problémy s úklidem areálu. Je běžné, že jednorázové kelímky jsou účastníky odhazovány místo do košů na zem. To se děje nejčastěji v oblasti před *stagemi*, kde je největší koncentrace lidí. Ti tam sledují kapelu a pokud přišli s pivem a dopijí ho, nebudou pak celý koncert držet v ruce kelímek. Někdy se také stává, že lidé dokonce hází kelímky s pivem nebo prázdné do vzduchu. Přitom nápoj dopadá pak na ostatní lidi a kelímek končí na zemi.

Asociace odpadků povalujících se na zemi s odpadem na festivalu byla přítomná přímo či nepřímo téměř ve všech seznamech volného jmenování, kteří vytvářeli mí respondentů před zahájením rozhovoru. Nepřímo byla asociace naznačena v seznamu volného jmenování v podobě různých předmětů, jako jsou například kelímky, ale během rozhovoru vyplynula jasněji napovrch. Zdá se, že je odpad na zemi je charakteristickým znakem téměř všech festivalů (Viz foto 6). Zároveň během rozhovorů byla úroveň tohoto jevu spojována s nečistotou či čistotou festivalů. Odpadky povalující se na zemi jsou nežádoucím jevem a činí v očích účastníků festival nečistým, přestože tento jev je výsledkem jednání účastníků. Pro čistotu festivalů není důležité, aby účastníci neházeli odpadky na zem, ale do jaké míry jsou organizátoři schopni tomuto jevu zamezovat, nebo ho eliminovat průběžným úklidem. Nejde o množství generovaného odpadu všeobecně, ale o množství nesprávně umístěného odpadu. Nesprávně umístěný odpad je „nemístnou záležitostí“ (Douglas 2002: 44), protože dle klasifikačního řádu odpad patří do koše.

Lidé, se kterými jsem dělala rozhovory, mluvili o tom, jakým způsobem se starali o svůj vlastní odpad v kempech. Strategie se různily,

ale všichni si odpad střádali a následně ho odnášeli do košů nebo popelnic. S touto praxí jsem se setkala i během zúčastněného pozorování. Při pohybu kolem stanových městeček jsem narážela na lidi, kteří nesli vyhodit ke vchodu do kempu nastřádaný odpad v sáčku, igelitové tašce, nebo krabici. Nicméně všudypřítomné odpadky na zemi značí, že to tak nedělá každý. Také se stává, že při přenosu něco upadne a lidé už to po sobě neseberou. V areálu festivalu pak hodně záleží na množství a rozmístění košů. Nicméně nikdo se v rozhovoru nepřiznal, že by úmyslně házel v areálu na zem cokoliv jiného než nedopalky.

V rozhovorech byla přítomná představa, že čistota festivalu je výsledkem jeho komplexní organizace. Tam, kde byla výrazná míra nečistoty, bylo odkazováno na další aspekty. Například představa, že čím více lidí je na festivalu, tím je těžší zajistit čistotu. Více lidí generuje víc odpadu a tím pádem i více nečistoty.

„Na Masterech je strašnej bordel, jak je tam hodně lidí.“ (Kamil, Masters of Rock) Špinavost festivalu Masters of Rock potvrdila i slečna, která uklízela tam i na Metalfestu: *„Tady to není tak hrozný, na Masterech je to šílený ten bordel.“* Festival Masters of Rock navštěvuje v posledních letech přes 20 000 lidí. Naopak na Uprisingu, který byl Mirkou zhodnocen jako velmi čistý a byl tam kladen důraz na třídění odpadu, bylo podle Mirčina odhadu zhruba 10 000 lidí, možná i méně. Oficiální počty se mi najít nepodařilo.

Dalším důležitým aspektem je, jestli mají lidé, kam odpad dávat. Je sice užitečné, že máme nějaký klasifikační řád, který nám říká, kam odpad patří, ale pokud není poblíž dostatek košů, nebo jsou přeplněné, už nemáme tak zřejmý návod na to, co s odpadem udělat. Přitom odhodit ho na zem se pak zdá vcelku logickým krokem, protože je nutné se ho zbavit. Tato potřeba nezmizí jen proto, že nemáme, kam ho umístit.

„Třeba jak to bylo dřív, že se všude válely (jednorázové kelímky). Nebo mimo areál. Tam když máš vratnej, tak ti to natočí do toho, ale když nemáš, tak ti to daj do toho plastáku, se kterým nemůžeš do areálu. Takže tam ty plastový máš stejně. Když jsou přeplněný koše, lidi to pohodí.“
(Karolína, Brutal Assault, Masters of Rock)

To bylo patrné hlavně na Matelfestu, kde bylo všeobecně málo košů a málo lidí na úklid. Večer tedy byly koše plné a lidé už pak nechávali odpadky všude po areálu. Celý den bylo možné pozorovat, jak na zemi přibývají odpadky, ale ve večerních hodinách se tento proces urychlil. Příčinou je také omezený prostor a fakt, že večer hrají kapely, které jsou atraktivní pro více lidí, což způsobuje větší hustotu davu.

Na festivalech, kde je jinak velmi čisto, je pohazování odpadků o to méně tolerováno. Vina je pak kladena především na jiné účastníky, kteří nejsou schopni si po sobě uklidit, přestože festival jim poskytne pytle do kempu i koše, kam je mohou odnést, když odjíždějí. Tomáš (Rock for Churchill) ve volném jmenování napsal *lidi bordeláři*:

„Když jsme odjížděli, tak bylo nějakých jedenáct nebo dvanáct a už nějaký lidi to stihli před náma, nebo to stejně neroztřídili, nebo se tam válely prostě pytle, nebo tam nechali takhle hromádku, kde bylo jasný, že měli snahu. Ne všichni si to pořádně uklidí.“

Slečna, učitelka z mateřské školy, se kterou jsem mluvila na Hradech, vrtěla hlavou nad tím, jak jdou někteří rodiče příkladem svým dětem v otázce úklidu odpadků: *„Včera tu nějaký dítě hledalo koš. Nevědělo, kam to hodit. Matka to od něj vzala a švihla to na zem.“*

Odpad na zemi je nemístný, ale na festivalech mnoho lidí sedí na zemi. I pokud jsou v areálu lavičky, tak jich není dostatek. Proto si často pokládají věci na vyhození vedle sebe s plánem je později odnést do koše. A někdy se stane, že je tam jen zapomenou. Nemusí v tom být nutně úmysl. Dokud odpadky k někomu patří, mají své místo a jsou svým

způsobem neviditelné, protože mezi lidmi se ztratí. Vizualita hraje v konceptualizaci odpadu podstatnou roli. Během festivalu je to pozorovatelné například v kotli, kdy během koncertu tam jsou vidět jen lidé, ale jakmile skončí koncert a lidé se rozejdou, zůstanou tam po nich jen odpadky. Až bez přítomnosti lidí se stávají odpadem a začínají působit nemístně. Po skončení festivalu je to tak v celém areálu, lidé odejdou a zůstane jen odpad. Stejně tak v kempu, dokud tam lidé jsou a mají tam stan, jejich odpad je s nimi. Jakmile odjedou a nechají odpad na louce místo, aby ho odnesli do koše nebo popelnice, stane se viditelným (Viz foto 8).

Festival odhaluje roli vizuality ve vnímání odpadu. Aby byl odpad vnímán, je nutné, aby byl viditelný. Viditelným se stává, pokud je nemístný. Jak již bylo ukázáno, nemístnost odpadu souvisí s jeho přítomností v místech, kam nepatří podle klasifikačního řádu lidí, kteří ho tak definují. Tímto způsobem se odpad stává nečistotou. Avšak během dne na festivalu je jeho viditelnost potlačována, lidé odpad maskují svými těly, pohybem a agregací v prostoru. Může se jednat o krátkodobou a intenzivní agregaci v kotli, ale i o dlouhodobou méně intenzivní během celého dne v areálu, v kempu a přilehlých cestách. Jeho viditelnost je zároveň ovlivněna i kontaktem s lidmi, stále je vztahován k všudypřítomným lidem.

Jakmile festival skončí, lidé zmizí a ustane pohyb, následná absence akce vyznačující se stabilitou silně kontrastní s dnem během festivalu odhalí odpad na zemi, který je náhle viditelnější. Absence lidí působí jako kouzlo umožňující vidět to, co bylo jejich přítomností maskované. A to nejen díky absenci fyzického blokování výhledu těly, ale i omezením vztahovosti mezi lidmi a jejich odpadem. Lidé jsou pryč, zbyl jen odpad a již neexistuje šance, že si ho po sobě odnesou.

Organizátoři řeší otázku nečistoty spojené s pohazováním odpadků různými způsoby. Na Českých hradech nepoužívali zálohované kelímky během mého výzkumu v létě 2017. Nicméně s otázkou čistoty festivalu si

poradili jinak, a to dostatkem pracovníků úklidu, kteří odpad pravidelně vysbírávali, a dostatkem odpadkových košů. Lidé nemají důvod k pohození kelímku na zem, pokud mají pokaždé v blízkosti koš. Dostatkem personálu oplýval i festival Mighty Sounds, kde uklízeli dobrovolníci, kteří za to měli zdarma vstup na festival. A také Rock for Churchill, přestože se tam používaly jednorázové kelímky, pokud se objevily na zemi, nevydržely tam dlouho. Po každém koncertě zaměstnanci úklidu uklidili před *stagí*, ale byli aktivní v celém areálu. Gabriela to podala tak, že dokonce uklízeli hned i tácky od jídla, které si s Tomášem položili vedle sebe s tím, že je pak cestou odnesou do koše.

Na Metalfestu před zavedením vratných kelímků byla na jednorázové kelímky drobná záloha ve výši přibližně jedné až tří korun za kelímek, přesnou částku si nepamatuji. Tato záloha nebyla dostatečná k tomu, aby každého účastníka motivovala jít každý kelímek vrátit. Byla brána spíše jako cena za kelímek. Na zemi tedy byly poházené kelímky a zdánlivě se tím nic neřešilo. Nicméně motivovala alespoň některé účastníky k přivýdělku. Jednorázové kelímky, které po dopití nápoje pro většinu lidí absolutně pozbyly na hodnotě, představovaly pro některé účastníky hodnotný nález. Ve větším množství kelímky sbírali a odnášeli do výkupu. Přesně tohle zřejmě organizátoři festivalu zamýšleli, když zálohu, která měla mít samočistící účel, zaváděli. Přestože tato aktivita byla žádoucí pro udržování čistoty, nacházela se v šedé zóně tím, že ne vždy se sbíraly kelímky ze země, někdy bylo jednodušší prostě posbírat ty, co si účastníci někde položili, přičemž nebylo zřejmé, že nemají v úmyslu je jít vrátit.

Jako mechanismus udržování čistoty tento způsob nebyl na Metalfestu účinný, stejnou zkušenost má Tomáš (Rock for Churchill), který vzpomínal na dřívější ročníky festivalu Rock for People.

„Právě že vůbec (nebyly kelímky všude po zemi na Rock for Churchill). To je na Rockáci, tam to bylo, než je zavedli, ale tady vůbec. Tam jsem potkával lidi s těma věžema těch kelímků.“

Vypadá to, že je tento způsob nefunkční právě proto, že sběr odpadu nebo prohrabování se odpadem s sebou přináší společenské stigma spojené se symbolickou kontaminací (Douglas 2002; Reno 2009; Drackner 2005). Je-li někdo ochotný přes riziko toho, že ho ostatní lidé na festivalu budou vnímat jako nečistého, znamená to, že získané peníze jsou pro něj důležitější než to, co si o něm lidé myslí. V Německu, kde jsou zálohy na všechny láhve, se stalo darování láhví bezdomovcům v ulicích obdobou drobného finančního příspěvku. Proto i na lidi, kteří sbírají láhve na festivalu, je pohlíženo jako na chudé lidi, kteří potřebují každý cent, a proto sbírají láhve.

Erna: “I just remember a lot of bottles. I think on the ground but also there are people collecting it, walking around with huge bag, they even go from group to group. We were sitting and some guy was coming to us: Do you have any empty bottles I can take? Like for the money, not for the environment.”

Jana: “So they weren't official people for cleaning.”

Erna: “No. Usually you feel sorry for them. You are like 'Yeah, sure, take our bottles.' But they are kind of, some are really rude. This guy was like: 'Can I have the bottle?' And we were like there is that much drink still in it and he was like: 'So give it to me.' And we were like: 'No, go away.' They get kind of rude. They really want to take your bottle so I think that's like a nature's way of cleaning itself maybe.”

Jana: “But it didn't work because you said that there were bottles on the ground.”

Erna: “Yeah, but usually whenever there is a festival in the city, where everyone can go, there is no entry. There is like a lot of people walking around, you know like the homeless people already prepare for that, they have huge bags. We even have a system in some cities but it's pretty new.”

Where the homeless people collect the bottles from the trash we have, they build like a thing around it, where you can put it, so they don't have to put their hand inside. It became like a charity thing.”

Motivace pro sběr kelímků má být finanční kompenzace, ale lidé se přišli na festival bavit, ne tam sbírat odpadky. Proto drobná záloha nepřesvědčuje dostatek návštěvníků ke sběru kelímků. V Německu je sběr láhví spojen hlavně s lidmi v ekonomické nouzi. Ale tam to funguje trochu jinak. Podle Erny se obvykle láhve nevracejí přímo na festivalu, ale stánkaři si započítají hodnotu zálohy do prodejní ceny. Proto lidé chodí s pytlí a pak jdou láhve vrátit někam do supermarketu. I když je možné, že někteří stánkaři láhve vykupují, Erna si to nepamatovala.

Komplikací při snaze zmapovat tento jev u nás je fakt, že na velkých festivalech se začaly před několika lety používat zálohované kelímky z tvrdého plastu, které si lidé kvůli záloze ve výši kolem padesáti korun hlídají. Je nutné vzít v úvahu, že ceny vstupenek na festivaly se pohybují v řádech stovek až tisíců korun, přijde mi proto nepravděpodobné, že by se u nás chudým lidem vyplatilo jít sbírat kelímky na festival. Na Metalfestu, na kterém to tak ještě fungovalo, působilo sbírání jako kratochvíle, která aktivním účastníkům vydělá na pivo. Kelímky ze země však nemizely tak, jak by bylo žádoucí, protože takových návštěvníků nebyl dostatek. Záloha byla tak malá, že se nevyplatilo dostatečnému počtu lidí v podstatě pracovat jako úklidová četa. Pro sběrače však představovaly jinými lidmi odložené kelímky potenciálně hodnotný materiál ke zpeněžení.

Vezmeme-li v úvahu aktérství předmětů (Latour 2005) ve vztahu k odpadu na festivalech, je možné jej přičíst kelímkům a láhvím na zemi. Jejich aktérství sice není nikým zamýšlený a plánovaný efekt, ale mají fyzický vliv na účastníky, nebo si to alespoň někteří z nich myslí. Pokud jsou kelímky či láhve poházené po zemi ve větším množství, činí takový povrch nerovným. Nechodí se po nich dobře, člověk se jim musí vyhýbat. A pokud po nich šlape, hrozí riziko, že zakopne, upadne, sjede mu noha, což může vyústit ve zranění. Tento jev tedy není nežádoucí pouze kvůli

tomu, že je esteticky nevzhledný, ale také fyzicky znepríjemňuje pobyt na festivalu.

Erna (Homerun): *“I remember there were a lot of bottles and they were not broken. You could trip on them, there were just on the ground, there were so many.”*

Karel (Mighty Sounds): *„Když jsem tam byl poprvý, to byl poslední ročník, co ještě nebyly (zálohované kelímky). A tam jako potom vždycky když skončil koncert, tak před tou stágí to bylo o zlomení nohy. Tam byla vrstva kelímků všude a prostě je to nanic no.“*

Z uvedených dvou výpovědí je vidět, jak může nežádoucí odpad na zemi ve větším množství fyzicky ovlivňovat lidi, kteří chtějí po dané zemi chodit. Ukazují zároveň i na fakt, že na festivalech, kde se používají jednorázové láhve nebo kelímky, se odpad na zemi akumuluje v pro účastníky nepříjemné míře. I na festivalech, kde je efektivní úklid, se minimálně před *stágí* během koncertu vytváří vrstva kelímků, pokud nejsou zálohované.

7 ZELENĚJŠÍ HUDEBNÍ FESTIVALY, NEBO JEN MĚNĚ PRÁCE S ÚKLIDEM?

V posledních letech se mluví o takzvaném „zelenání“ hudebních festivalů. Tím se míní organizace festivalů tak, aby se co nejvíce snižoval jejich dopad na životní prostředí a považuje se to za důležité, protože hlavně velké venkovní festivaly podporují i cestovní ruch, což z nich činí události světového významu (Mair a Laing 2012). Postupy, jak udělat festival ekologičtějším, zahrnují například třídění a recyklaci odpadu, minimalizaci spotřeby elektrické energie a podporu přístupnosti festivalu hromadnou dopravou (Laing a Frost 2010).

Motivacemi či hnacími mechanismy pro zavádění ekologičtějších postupů mohou být osobní hodnoty, které zastávají organizátoři festivalu, touha po šíření osvěty, nebo konkurenční výhoda, kterou to festivalu poskytuje skrze různá ocenění, která mohou pořadatelé využít k marketingu, ale i poptávka ze strany účastníků festivalů (Mair a Laing 2012). Naopak to, co stále některým festivalům brání v „zezelenání“, je nedostatek financí či podpory od zainteresovaných subjektů, nedostatek času, absence kontroly nad prostorem konání, nebo dostupnost vhodných dodavatelů zásob nebo poskytovatelů služeb (ibid.).

V České republice se o „zelenání“ festivalů psalo v tisku především v souvislosti se zaváděním zálohovaných plastových kelímků (Topinková 2012). To jsou kelímky z tvrdého plastu, které se používají opakovaně. Jedny z prvních kelímků, které se v České republice takto zavedly, byly kelímky značky Nicknack, které se začaly používat ve velkém v roce 2012, kdy jejich výrobci uzavřeli smlouvy například s Plzeňským prazdrojem nebo festivalem Colours of Ostrava a Nicknack byl zapsán jako nový užitný vzor pro celou Evropu (Nicknack 2018). Tento plastový kelímek má po straně klip, kterým ho lze zavěsit za opasek nebo za jiný kelímek, což usnadňuje jejich přenos s nápojem.

Systém zálohovaných kelímků funguje tak, že návštěvník zaplatí obvykle 50 Kč jako zálohu za kelímek, který mu je při dalším nákupu piva vyměněn za čistý. Místa pro výkup kelímku se liší, na Metalfestu je na výkup speciální místo nahoře v areálu, poměrně daleko od východu, což je pro účastníky nepraktické, protože po skončení festivalu tam musí dojít a kelímek vrátit, pokud chtějí zálohu zpět. Na jiných festivalech to je lépe zařízené, protože se buď kelímky vrací přímo ve výčepech, nebo u východu. Poškozené kelímky, například v případě ulomeného klipu, se nevykupují. Zálohované kelímky se nepoužívají pouze na festivalech, ale začaly se používat i na jiných turisticky vytížených místech, například v Zoologické a botanické zahradě města Plzně.

V Německu jsou zálohované plastové i skleněné láhve, ačkoliv jejich výkup během festivalů mi nebyl osvětlen. Ze své zkušenosti vím jen, že na vánočních trzích v Řezně v některých stáncích vraceli zálohy za láhve. A na teplé nápoje jako svařák, je běžné používat zálohované keramické hrnečky. V různých městech Bavorska se konají letní slavnosti, z nichž nejznámější je Oktoberfest v Mnichově, na který se sjíždějí davy turistů z celého světa. Sama jsem navštívila Oktoberfest i Dultfest, což je tato letní slavnost v Řezně. I na těchto slavnostech je dominantním prvkem pití piva, ale pije se obvykle ze skleněných tupláků. Ve stanech na těchto slavnostech to funguje jako v restauraci s obsluhou, takže tam se nepoužívá jednorázové nádobí. Jen ve stáncích, které lemují uličky těchto slavností, se používá jednorázové nádobí. Nicméně jediné jídlo, které jsem takto vyzkoušela, bylo v jedlé misce a s malou dřevěnou vidličkou. Od Erny jsem se dozvěděla, že na venkovním rockovém festivalu Jahnsinselfest v Řezně se pivo točilo do sklenic, na které byla záloha. Produkce odpadu je tedy oproti používání jednorázových kelímků značně omezena.

Výrobci Nicknacku chtěli hlavně zavést ekologičtější alternativu k jednorázovým kelímkům, alespoň tak to prezentují na svých webových stránkách (Nicknack 2018). Povedlo se jim to v tom smyslu, že odpad z festivalu, který používá zálohované kelímky, je menší o objem dřívě

vyhazovaných jednorázových kelímků, ale jelikož kelímky jsou hygienicky vymývány na mycí lince, je otázkou, zda jsou skutečně „zelenější“, uváží-li se energetická a vodní spotřeba (Topinková 2012).

Aby festival byl skutečně přátelštější k životnímu prostředí, tak nestačí pouhé zavedení zálohovaných kelímků. Pokud se na festivalu odpad netřídí a kelímky se používají jen na pivo, tak stále vzniká velké množství odpadu v podobě plastových láhví od nealkoholických nápojů či malých jednorázových kelímků na tvrdý alkohol. To je příklad Metalfestu, který díky zavedení zálohovaných kelímků změnil jen to, že v areálu je čistěji. Místo většího množství jednorázových kelímků se po zemi povaluje jen o něco menší množství plastových láhví. Jedna ze slečen ve výkupu kelímků měla za to, že jejich zavedení je nástrojem eliminace nepořádku. I účastníci je vítají, protože festivaly jsou s nimi čistější, nebo pro jejich potenciál stát se památečním předmětem.

„Teď je to dobrý, že ty lidi to prostě radši vrátí, nebo si je odvezou domů, než aby to tam někde zahodili na zem.“ (Lucie, Mighty Sounds)

Do festivalového odpadového managementu je v České republice zapojena i společnost EKO-KOM, která s projektem Čistý festival podporuje třídění a následnou recyklaci odpadů na několika desítkách hudebních festivalů (Čistý Festival 2018). Do projektu jsou zapojeny i festivaly Mighty Sounds a Rock for People. Na festivalech se nacházejí takzvané zelené body, kde mohou účastníci třídít za odměnu. Je vidět, že z rétorického hlediska jdou ekologické postupy a čistota festivalů ruku v ruce.

Iveta (Rock for People) vyjádřila domněnku, že na Rock for People je třídění odpadu marketingovým tahem a lákadlem pro zahraniční turisty: *„Ale já si myslím, že je to možná taky tím, že ten Rockáč je už hodně komerční a prostě že to dělá i třeba reklamu. Že se snaží jít se světem, protože určitě se třeba v zahraničí třídí víc na festácích, to si myslím. A maj*

ty peníze možná na to. Jestli to stojí nějaký peníze.“ Pokud však festival skutečně eliminuje negativní dopady akce na životní prostředí, tak motivace organizátorů jsou podružné. Podstatné je, zda se festival „zeleně“ pouze prezentuje, nebo implementuje skutečně „zelenější“ strategie, a ne pouze takové, které usnadňují udržovat pořádek.

Na Českých hradech se zálohované kelímky nepoužívají, přesto je tam víceméně čisto díky dostatku odpadkových košů a personálu. I tam lidé většinou odpovídali, že by vratné kelímky uvítali, protože jsou uživatelsky příjemnější a „nikde se neválí.“ Nejen na Českých hradech byla zmiňována i další jejich přednost, a to možnost si je vzít domů jako suvenýr. Na kelímcích je totiž často tematický potisk. Gabriela s Tomášem mají doma kelímky z festivalu Majáles i z Rock for People. Karel s Lucií si zase vozí každoročně na výstavu kelímky z Mighty Sounds, kde každý rok má kelímek jiný motiv. Z něčeho tak obyčejného a po dopití nepotřebného, jako byl dříve jednorázový kelímek, se stal pro mnoho lidí proměnou kelímků na zálohované hodnotný památečný předmět. Co dříve zůstávalo všude po areálu opuštěné a nechtěné, může dnes plnit výstavní police v domovech účastníků festivalů.

Pouze na festivalu Brutal Assault jsou zálohované kelímky používány i na jiné nápoje než na pivo. Točí se do nich i limonáda, cider, nebo vám do nich nalijí i matcha čaj. Karolína tam vůbec nepostřehla prodej limonád v plastových lahvích. Brutal Assault se prezentuje jako festival, který klade důraz na ekologii a v minulosti byl také zapojen do projektu Čistý festival, přičemž na festivalu by i nadále měla být možnost třídít odpad (Brutal Assault 2018). Strategií festivalu je odbourat produkci plastového odpadu skrze eliminaci používání plastů na festivalu. Kromě možnosti použít zálohovaný kelímek na širokou škálu nápojů, používají na jídlo plně rozložitelné misky, tácky a příbory vyrobené z palmových listů. V otázce „zelenosti“ se tak dá pouze namítnout, že toto nádobí je vyráběno v Indii a dováženo do ČR. Tuto námitku vznesl i účastník internetové diskuze na serveru idnes.cz k článku o festivalu Brutal Assault Zdenda B.

(Skácel 2012): „*Brutal mám moc rád a zase se na něj letos moc těším. Ale ta poznámka o ekologičnosti nádobí vyrobeného v Indii mě rozesmála. Jen doprava toho nádobí do ČR je brutálně neekologická.*“ Někdo jiný v diskusi namítl, že stejné je to u plastového nádobí dováženého z Číny. U plastového nádobí je obtížné dohledat výrobce, ale například na sadě plastových talířů, která nám zbyla doma po nějaké oslavě, je jako výrobce uveden Eurobal s. r. o a místo výroby Itálie. Je možné tedy předpokládat, že používané plastové nádobí je vyráběné v Evropě. Nicméně na obalu druhé sady nebyly tyto informace vůbec uvedeny, takže tato sporná otázka zůstává nevyřešená. Jisté však je, že nádobí z palmových listů je plně rozložitelné a tím přispívá k minimalizaci festivalového odpadu s dlouhou dobou rozložitelnosti.

Nádobí z palmových listů je navíc esteticky zajímavé a dá se použít opakovaně, proto obdobně jako potištěné kelímky může posloužit jako suvenýr z festivalu.

„*Nevěděla jsem, co to je, ale byly pěkný. Kamarád si asi dva schoval, že si to očistí a že si je nechá na doma. Byly takový béžový, hluboký a hrozně pevný, že to nijak neprosakovalo a hluboký byly, že ti to z toho nepadalo.*“ (Karolína, Brutal Assault)

8 LIDÉ JAKO ODPAD

O lidech se někdy mluví jako o odpadu a mě v kontextu této diplomové práce zajímalo, jak je s touto kategorií lidského odpadu nakládáno ve festivalovém kontextu.

Bauman (2004) píše o *human waste* nebo přesněji *wasted humans* jako o vyhnancích modernity. Planeta je podle něj plná v tom smyslu, že všechna místa někomu patří a lidé, kteří nemají vlastní místo a jsou vyháněni, už se nemají, kam uchýlovat. Tito „přebyteční“ lidé jsou výsledkem modernizace, která nerozlučně doprovází modernitu. Žijeme v době, kdy se „vítězný postup modernizace dostal do všech koutů světa a prakticky všechna lidská produkce a spotřeba se stala peněžně a tržně zprostředkovanou. Procesy komodifikace, komercializace a monetizace lidské obživy pronikly do každého kouta a skuliny zeměkoule. A všechny oblasti teď musí nést následky globálního vítězství modernity a čelí potřebě hledat lokální řešení globálně produkováných problémů“ (ibid.: 4).

Dalším způsobem, jak se v angličtině mluví o lidech jako o odpadu, je silně pejorativní spojení *white trash* používané v USA. Toto slovní spojení odráží rasové a třídní předsudky americké společnosti, ale je zároveň komplexní kulturní kategorií, kterou různé skupiny lidí používají jiným způsobem (Newitz a Wray 1997: 4). Stereotypně od dob eugeniky označuje chudé spíše na venkově žijící bílé, kteří jsou „incestní, sexuálně promiskuitní, násilní, líní alkoholici“ (ibid.: 2). Rasový přesah třídních rozdílů tohoto stereotypu se váže k představě, že chudí jsou v USA jsou lidé latinskoamerického nebo afroamerického původu, ale bílí a lidé a asijskými kořeny jsou považováni za střední třídu, od bílých Američanů se neočekává, že budou chudí, proto se klade důraz i na rasu (ibid.: 8).

V češtině je sice slovo odpad ve spojení s lidmi používáno zřídka, ale je možné na takové konotace narazit. O bezdomovcích se někdy pejorativně mluví jako o odpadu společnosti (Dvořák 2011: 55; Rada 2014;

Vágnerová et al. 2013: 101). Na jednu stranu použití tohoto výrazu implikuje jejich nepotřebnost, ale také je to možný následek symbolické kontaminace. Jednak kontaminace osoby, která přichází do kontaktu s odpadem, když hledají jídlo v popelnících, ale také kontaminace veřejného prostoru, že kterého jsou proto autoritami vytlačováni (Hejnal 2013). To souvisí i s tím, že jsou nuceni vykonávat ve veřejném prostoru aktivity, které tam nepatří a svou nemístností narušují řád. Bezdomovec se může stát snadno zaměnitelný s odpadem i fyzicky bez toho, aby ho tak někdo označil. Stačí si ustlat v kontejneru a nechat se odvézt popelářským vozem, jako se to jednomu povedlo na začátku roku 2018, naštěstí si zavolal pomoc a byl vyproštěn bez větší újmy na zdraví (Píhová 2018).

Téma sanitace města ve smyslu purifikace od nežádoucích elementů vyvstává i v souvislosti s festivaly. Na festivaly se dostavuje velké množství turistů, pro které se chtějí města prezentovat jako čistá a žádoucí k návštěvě. Například během příprav na *International Festival of the Sea* v Bristolu tato touha katalyzovala projevy nepřátelství vůči dvěma kočovnickým skupinám, které ve městě sídlily (Atkinson a Laurier 1998). Na téma jsem narazila i při rozhovoru o Uprisingu, kdy mi Mirka vysvětlovala, co je „Zelená hliadka.“ Nazývala tak totiž lidi, kteří na Uprisingu uklízeli. *Zelená hliadka* je občanská iniciativa v Bratislavě, jejíž členové „většinou čistí, očišťují veřejné prostranství. Starají se o to, aby bylo v Bratislavě... No teď to vyzní blbě, když slyšíš Čistá Plzeň, tak si představíš, jak ji čistěj od bezdomovců, ale v Bratislavě to znamená čisto jako čisto, že natírají nějaké věci, starají se o veřejné prostranství, aby tam nebyl bordel, sbírají odpadky. Že to není jako od lidí teda.“

Přestože Čistá Plzeň je jen organizace zařizující svoz odpadu (Čistá Plzeň 2018), vytváří toto slovní spojení asociaci s čištěním města od bezdomovců, které si vzali za cíl někteří lidé z politické reprezentace města Plzně. Martin Zrzavecký, současný primátor města Plzně, při své kandidatuře v roce 2014 navrhoval následující řešení problémů s bezdomovci v centru Plzně (Aktuálně.cz 2014): „S bezdomovci přichází

drobná kriminalita, rušení pořádku, alkoholismus, nepořádek v ulicích... V současné době připravujeme ve spolupráci s městskou policií poměrně tvrdé řešení. Máme k dispozici analýzu problematiky bezdomovectví v Plzni. Víme, že je tady zhruba 250 bezdomovců a že velká část není z města Plzně, to znamená, že tu nemají trvalý pobyt. Takže jednou z možností je vyvážet je za město. Ne do okrajových částí, protože to bychom jen problém přesunuli jinam, ale úplně mimo Plzeň. Vyvezete je několikrát a oni si třeba potom rozmyslí, jestli se do Plzně vrátí.“

Pití piva a někdy i tvrdších alkoholických nápojů k festivalům patří, přesto se konzumace hudby se zdá být primárním účelem návštěvy festivalu. Nicméně jsou lidé, kteří jdou na festival za účelem se odreagovat a opít a hudba je pro ně podružnou motivací. Proto na mnoha festivalech není neobvyklé vidět lidi, kteří to přehnali s alkoholem a leží někde bez zjevných známek života, i když jsou živí, nebo v to alespoň kolemjdoucí účastníci doufají.

Na Masters of Rock je podle výpovědí všech třech účastníků rozhovorů koncentrace těchto lidí vyšší než na ostatních festivalech.

„V sobotu tam se válí do komatu zlitý lidi v celým areálu. Tam padaj jako snopy, ještě když jako svítí sluníčko, tak jako to je echt.“ (Kamil, Masters of Rock)

Od počátku mého výzkumu se objevovala asociace těchto lidí s odpadem na festivalech. Jakmile jsem řekla přátelům, co mě zajímá, první věta, kterou jsem slyšela, byla: Myslíš ty opilce, co se válí na zemi? Mě napadlo, že já je sice původně na mysli neměla, ale pokud je to první věc, která někoho napadne, když se řekne odpad na hudebních festivalech, asi to bude významné. Tato asociace se dvakrát objevila i v seznamech volného jmenování. Tomáš (Rock for Churchill) měl v seznamu napsáno „lidi jako odpad v ranních hodinách“ a vysvětlil to následovně: *„No, to už jsou potom ty ožralové, co se válí po tom chodníku*

a musíš je překračovat. Místo překračování bordelu, tak překračuješ ty lidi.“ Karolína (Masters of Rock, Brutal Assault) napsala „povalující se opilí lidé“ a jelikož jsme se bavily o tom, že to sama na Masterech přehnala s alkoholem, ptala jsem se jí, jestli myslí sebe: „*No, taky jsem tam měla kiks, ale to, co tam sbíraj bengal, sanitky a tohle. Jak se to tam válí uprostřed cesty někdo, takovejch je dost na festáčkách. To mě napadne, že to tam pak sbíraj jako odpad.“*

Rétorika označování lidí jako odpad má jiné důvody v závislosti na lidech, o kterých se takto mluví. *White trash* je kategorie s rasovým podtextem a nevyjadřuje pouze chudobu, ale určitý typ chování chudých lidí takto označovaných. A slovo *trash* v tomhle kontextu by se možná přeložilo spíše jako spodina nebo socka než odpad. Pokud se *trash* používá k označení předmětů nízké kvality, referuje i k lidem jako lidem nízké kvality, jejichž chování je odsuzováno jako stejně nekvalitní.

Bezdomovci jsou pojímáni jako odpad, protože představují nemístný element, kterým jsou i proto, že z principu člověk bez domova je člověkem bez místa. Kennedy (2007: 7) pojímá odpad nejen jako „matter out of place“, ale jako „matter without place.“ Odpad není jen nemístný, ale postrádá místo v našem pragmatickém vztahu ke světu. Soukromý život bezdomovců se odehrává ve veřejném prostoru, tím tento prostor znehodnocují, narušují a symbolicky kontaminují. A i když lidé neužívají explicitně takového označení, neznámá to, že na bezdomovce není stejně jako na odpad nahlíženo a není s nimi tak dokonce zacházeno. Praxe vyvážení bezdomovců z centra města za město se zase tolik neliší od zametání ulic a vyvážení odpadu na skládku za město.

S lidmi označovanými jako odpad na hudebních festivalech je to jiné. Nesetkala jsem se s tímto pejorativním označením ve vztahu k lidem, kteří sbírají láhve nebo jednorázové zálohované kelímky. Samotná aktivita sbírání odpadků může být vnímána jako nečistá, ale na druhou stranu se

alespoň částečně starají o úklid na festivalech, v čemž je možné spatřovat jejich hodnotu.

Označení se vztahovalo na opilé nebo zdrogované lidi ležící na zemi. Ti sice nejsou vyloženě žádoucím elementem, nicméně jsou bráni jako jev, který k hudebním festivalům zkrátka patří. Lidé si rádi dají na festivalu několik piv, a zvláště při vyšších teplotách a slunečném počasí mají pochopení pro to, že to někdo přežene. Žízeň je větší v horku a zároveň alkohol snadněji stoupá lidem do hlavy. Navíc je pivo stejně drahé jako nebo levnější než nealkoholické nápoje. Ale pochopitelně v těchto případech zřejmě nešlo jen o pivo. Když jsem se respondentů ptala, jak to mysleli, byla jejich odpověď doprovázena smíchem či potutelným úsměvem a bylo vidět, že to nemyslí jako urážku. I jejich následné odpovědi svědčí o tom, že je to pro ně jen metafora, pouhé přirovnání na základě podobnosti s odpadem. Tito lidé se musí buď „překračovat jako odpad“ nebo „jsou sbíráni a odvázeni jako odpad“. Přičemž v druhém případě je s nimi jako s odpadem nakládáno, protože někomu překáželi na cestě, ale to neznamena, že jsou bráni jako odpad kvalitativně. Nejsou objektem nízké nebo nulové hodnoty jen proto, že se opili do bezvědomí. A jejich odvoz je pravděpodobně výsledkem toho, že o ně někdo měl starost a zavolal pomoc.

Tato starost se vztahuje k samotné festivalové atmosféře, která má schopnost spojovat lidi do celku, ve kterém jsou si rovni. Zvláště na hudebních festivalech specifických žánrů, kde lidé často sdílí i podobné pohledy na svět, může být pocit sounáležitosti s celkem umocněný hudbou jako kolektivním radostným prožitkem o to silnější (Turner 2012). Podobně jako slavnosti v minulosti, po jejichž dobu trvání byly smazány společenské rozdíly a lidé se společně bavili bez ohledu na jejich postavení v běžném životě (Bakhtin 1984). Naopak byl kladen důraz na to, co všechny lidi spojuje, jako je jídlo a pití. A protože se většina lidí ráda napije, případně se oddá tvrdším drogám, i na dnešních hudebních festivalech, mají účastníci pochopení pro lidi, kteří to přeženou. Až by se dalo říct, že takoví

lidé jsou neodmyslitelnou součástí festivalů, protože právě aspekt přehánění nebo nadbytku je jedním ze znaků podobných slavností.

9 FESTIVALOVÝ ANTI-ŘÁD

Festivalový čas je „časem mimo čas“ (Falassi 1987: 4). Hudební festivaly mají také vlastní čas i místo. Je to událost, která má svůj program, prostor a pravidla. Lidé se tam přicházejí bavit a oprostít se od každodenních starostí. Tohle vše vytváří z hudebních festivalů specifické prostředí, které do určité míry mění chování lidí. Je to zvláštní událost, kde neplatí zaběhnuté vzorce očekávaného chování ve veřejném prostoru.

Už jen to, že festivaly jsou vícedenní a účastníci jezdící na celou délku festivalu tam několik nocí spí ve stanu, z nich vytváří prostředí silně odlišné od běžného života účastníků. Jsou na jiném místě s totálně odlišnými možnostmi naplňování základních potřeb, jako jsou jídlo, pití, spánek, mytí nebo chození na toaletu. Spí obvykle ve stanu, na toaletu musí chodit nejčastěji do mobilních sanitárních záchodů, do sprch musí jít často někam dál a zaplatit za ně. Svůj čas na festivalu strukturují podle programu, který udává festivalový čas. Rutinní aktivity každodenního života jsou buď přizpůsobeny festivalu, nebo zcela absentují.

Naprostá většina účastníků v rozhovorech například přiznala, že ač obvykle se doma pravidelně myjí, tak možnosti osprchovat se na festivalu za celé tři dny či více tento festivalový ročník nevyužili. Lucie s Karlem zrudli a zasmáli se, když přiznávali, že za téměř čtyři dny, které strávili na Mighty Sounds, se nesprchovali. Ale jinak na tom nebyli ani ostatní účastníci, kteří na festivalech nocovali.

„My jsme se osprchovali, když přšelo teda. To už jsme pak vodu nemohli ani vidět.“ (Karolína, Brutal Assault)

„Sprchy tam byly, ale my jsme tam nebyli.“ (Gabriela, Rock for Churchill)

V této diplomové práci mě zajímalo, jak specifické prostředí festivalu mění vztah k odpadu. Stačí se pohybovat v areálu festivalu a člověk si okamžitě všimne odpadků na zemi. I na těch nejuklizenějších festivalech

sem tam někde nějaký ten tácek, ubrousek, nedopalek, kelímeček či láhev leží. Na odpadky na zemi se dá narazit téměř kdekoliv, ale jelikož festival se koná na určitém obvykle limitovaném prostoru, je tam větší koncentrace tohoto jevu. Ačkoliv odpadky na zemi jsou vnímány jako „nemístné“ (Douglas 2002) a je podle nich vnímána čistota festivalu, je to na festivalu běžný jev. A přestože všichni ví, že odpadky patří do koše, festivalové prostředí jako by vybízelo k rebelii. Pohazování odpadků také souvisí i s vnímáním odpadu jako něčeho, co patří na nečistá místa (Drackner 2005). Čím je festival uklizenější, tím méně si lidé dovolí něco jen tak pohodit na zem. Ale pokud vidí, že jsou všude po zemi kelímky, není problém tam přihodit i svůj. Odpad sice má patřit do koše, ale když to na zemi vypadá jako v koši, zdá se v pořádku tam odpad přihodit.

V souvislosti s odpadem byly v seznamech volného jmenování zmiňovány i cigaretové nedopalky (Viz foto 7). Z mých respondentů kouří cigarety Karolína (Brutal Assault), Anežka a Kamil (Masters of Rock) a Tomáš (Rock for Churchill). Zbavují-li se nedopalků obvykle si všichni poradí tak, že jsou-li na jednom místě, tak si je dávají stranou, případně používají kelímeček, plechovku nebo krabičku od cigaret jako popelník. Pohybují-li se po areálu, tak pokud narazí na koš, vyhodí nedopalek do koše. Nicméně někteří přiznali, že poslouchají-li koncert v kotli, tak nedopalek pohodí na zem. Anežku s Kamilem jsem měla možnost pozorovat i na Metalfestu, kde si Anežka pečlivě dělala hromádky, které jednou za čas nosila do koše, zatímco Kamil nedopalky neřešil a společně s dalšími kuřáky je házel na zem. Často jsem během festivalů pozorovala náhodné lidi, kteří kouřili, abych zjistila, co udělají s nedopalkem. Většinou jsem viděla, že ho po dokouření zahodí na zem.

Nedopalky jsou typem odpadu, který je běžně pohazovaný kdekoliv, ale zároveň představují hrozbu pro zdraví ekosystému, jelikož jsou toxické pro mikroorganismy, perloočky, hmyz, ptáky a ryby, protože jejich účelem je zachytit a nahromadit v sobě toxické látky, které se pak dostávají do plic kuřáků v menším množství (Bonanomi et al. 2015). Cigaretové filtry bývají

vyrobeny ze stlačeného měkčeného celulózového acetátu a obaleny papírem. Kromě toxicity je ale další problém v jejich hromadění, jelikož se rozkládají několik let. V průměru během prvních třiceti dní sice přijdou o zhruba 15,2 % hmoty, ale to je způsobené především rychlým rozkladem obalového papíru, za dobu dvou let se rozloží jen 37,8 % celkové hmoty. Rychlost rozkladu je samozřejmě závislá na prostředí, ve kterém se nedopalek nachází. Je ovlivňována například teplotou, množstvím UV záření, vlastnostmi půdy. Nebezpečí nedopalků spočívá i v jejich potenciálu stát se původcem požáru. Přestože se obvykle obtížně dokazuje, jak požár vznikl, a žhavý nedopalek pak bývá jen odhadovanou příčinou, jsou v podezření u nemalého množství požárů (Leistikow et al. 2000: 94).

Nedopalky jsou tak malým a častým odpadem, že nelze chtít po pracovních odpadu, aby je vysbírali. V areálu Masters of Rock, kde je betonový povrch, se teoreticky dají zamést, ale ostatní povrchy to neumožňují, a zvláště v písku nebo trávě zapadnou a jsou zašlapány. Betonový povrch také způsobuje, že jsou viditelnější. I lidé, kteří si dělají hromádky, nebo sbírají nedopalky do plechovky, občas nějaký ten nedopalek pohodí. Hlavně v kotli, kde nemají, kam ho dát. Nedopalky jsou na zemi všudypřítomné. Když jde člověk po městě, chodníky bývají plné nedopalků a žvýkaček. Pohazování nedopalků tedy není jen důsledkem festivalové atmosféry.

Rozdíl je však v tom, že na festivalu se kouření mnoha lidí koncentruje na omezeném prostoru. Tím vzniká i větší koncentrace nedopalků. Na městských chodnících je navíc možnost nedopalky zamést na rozdíl od většiny festivalových povrchů. Po skončení festivalu se lidé rozejdou do svých domovů, přivezené vybavení je odvezeno, větší odpad je vysbírán, ale zašlapané nedopalky zůstávají. Vzhledem k brzkému rozložení papírové části se filtr stává postupně ještě méně viditelným. I přes zdánlivou neviditelnost, jsou však nedopalky nejvýraznější materiální stopou po festivalu.

Převážně v geologii, ale i v dalších vědeckých oborech včetně antropologie, se vedou debaty ohledně antropocénu. Vše začalo roku 2002, kdy držitel Nobelovy ceny, chemik Paul Crutzen, navrhl, že se po holocénu nacházíme v nové geologické epoše „kvůli globálním environmentálním dopadům rostoucí lidské populace a ekonomického vývoje“ (Zalasiewicz et al. 2008: 4). Antropoložka Gabrielle Hecht (2018) přistupuje k antropocénu skrze odpad. Množství a rozsah odpadu hodně narostly a zvýšila se i jeho trvanlivost. Zároveň se objevily nové typy odpadu, které nemizí, či se dokonce šíří, a působí na okolí, přestože nemusí být vidět. Takovým odpadem jsou například plastové mikročástice nebo radioaktivní odpad. O nedopalcích se dá uvažovat podobně. Hromadí se a po několik let zůstávají všude tam, kde je kuřáci odhodili a nikdo je po nich nesebral. Svou toxicitou mají neblahý vliv na okolní život.

Jak bylo již rozvedeno v kapitole o konzumaci, festivaly se vymykají z normálu také zvýšenou konzumací alkoholu. Kromě Mirky, která alkohol nepije, si všichni účastníci rozhovorů na festivalu alkohol rádi dopřejí. Samozřejmě si ho rádi dopřejí i mimo festival, ale to se obvykle omezuje na večerní dobu. Festival je specifický tím, že pití alkoholu není nijak časově omezeno.

Běžně si lidé odpad na festivalech obvykle spojovali s obalovými materiály, jako jsou kelímky, čistotou festivalů a správou odpadu. Odpad ve smyslu lidských odpadních produktů byl v rozhovorech zmiňován spíše marginálně. Nicméně Anežka s Kamilem, kteří navštívili Masters of Rock, si pojili odpad na festivalech i se zvracením a nečistotou okolo toalet. Zvracení se pojí právě se zvýšenou konzumací alkoholu na festivalech a není neobvyklé proto narazit na zemi kromě obalů i na žaludeční obsah jiných návštěvníků. Tento stav reflektovala i Gabriela (Rock for Churchill), když poznamenala, že lidé na festivalech budou „*blejt všude*.“

Ačkoliv je na některých festivalech zajišťován přísun toaletního papíru na toalety, lidé někdy berou celé role a hází si s nimi v kotli nebo je

různě pohazují po okolí. Tento jev mi nebyl známý z festivalů, kde jsem byla osobně, proto jsem se nad ním podivila. Kamil (Masters of Rock) mi ale vysvětlil, že „*když je člověk třetí den za sebou v lihu, tak jde všechno.*“ Zase je to tedy nějaké specifické chování, které souvisí s konzumací alkoholu. Anežka (Masters of Rock) se zmínila i o problematičnosti udržení čistoty toalet ve vztahu ke konzumaci festivalového jídla a alkoholu:

„Jako vim, že se tam čistí ty TOlky, ale teď je tam hodně lidí a těch TOlek jakoby je sice hodně, ale furt jako vlastně ne tolik, aby to pokrylo všechny ty výkaly a podobně. Což ještě když tam lidi chlastaj a žerou špatný jídlo, tak je to potom trošku horší.“

Takzvaná „festivalová klasika“ působí neblaze na zažívání účastníků hlavně skrze její intenzivní konzumaci. Jednou za čas neublíží, ale třídní souvislá konzumace takových jídel má potenciál způsobit zažívací problémy nejednomu účastníkovi. Je to zřejmé díky chemickým záchodům, ve kterých pak lidský „ontologický“ odpad, jak jej nazývá Reno (2017), přetrvává k vidění pro další návštěvníky.

Během výzkumu jsem se zajímala i o otázku třídění odpadu na festivalech. Na žádném z festivalů, na kterých jsem byla já, se odpad netřídil, ale odpad tvořily povětšinou plasty. Osobně mi proto přijde logické, aby se daly na festivalu vytřídit a byly následně recyklovány. Taková možnost byla na Mighty Sounds, Rock for People, Rock for Churchill, Uprisingu a nejspíš Brutal Assault. Pouze na směsný odpad byly koše na Metalfestu, Masters of Rock, Českých hradech a Basinfirefestu. V otázce třídění pomímám Německé festivaly, jelikož Erna si nebyla jistá.

Problematika třídění odpadu na festivalech rozděluje lidi na dva tábory. Jedni, zpravidla ti, kteří sami byli na festivalu, kde je možnost třídít, to vítají a nemají problém svůj odpad roztřídit. Gabriela si pochvalovala, že se na Rock for Churchill dal třídít vedle plastu, skla a papíru i hliník.

Karolína měla za to, že z ekologického hlediska je určitě lepší třídít a že značná část lidí třídí, pokud mají možnost.

Druzí se domnívají, že opojení alkoholickými nápoji značně snižuje schopnost účastníků rozlišovat, a proto nemá smysl na festivalech zařizovat třídění odpadu, protože by účastníci používali všechny koše na všechno. Přestože všichni doma třídí, prostředí festivalu je tak specifické právě množstvím opojených lidí, že třídění by podle nich nemělo smysl. Setkala jsem se i s názorem, že by to mělo smysl jen dopoledne, dokud jsou lidé střízliví, ale odpoledne už ne.

Anežka a Kamil (Masters of Rock) také míní, že třídění na festivalech nemá význam. Ale u Kamila se k tomu objevila i podobná argumentace jako u Mirky ve vztahu k Uprisingu, že třídění je snadnější zařídit, pokud je na festivalu méně lidí:

„Myšlenka je to hezká, ale tak nějak jako pochybuju, že by to ty lidi dělali. Kdyby bylo jedno plný, druhý prázdnější, tak už stojím u koše, tak to tam prostě mrsknu. Jako na festáku, kde většina lidí je nějak pod vlivem, tak vůbec. Je to hezký, je dobrý třídít. Ale deset tisíc lidí prostě nebude třídít.“

Ačkoliv se České hrady a Masters of Rock značně odlišují v míře čistoty a koncentrace opilých lidí, jsou oba hudební festivaly brány některými návštěvníky podobně. Festivaly jsou podle nich místem, kde lidé pijí alkohol v takové míře, že by nebyli schopní poznat, co kam patří, a nespíš by je to ani nezajímalo.

Já osobně si nemyslím, že by to byl pádný důvod pro nerecyklování festivalového odpadu, protože pokud někdo je zvyklý třídít, zvládne to i do jisté míry opojen. Já sama jsem plastové láhve z Metalfestu vyhazovala v parku mezi vstupem na Metalfest a zastávkou MHD. Tento park byl renovován společně s amfiteátre a u cest tam přibýly koše na směsný odpad i plasty. Evidentně jsem nebyla sama, protože během Metalfestu

byly tyto koše na plast plné plastových láhví. Domnívám se proto, že lidem stačí dát možnost třídít.

„To je sice asi pravda (že lidé nemusí správně třídít, když jsou opilí), ale oni se pak zase probudí, když je to teda víc dní, a to už jsou trošku víc při smyslech a možná jdou i něco roztřídit.“ (Iveta, Rock for People)

Je vidět, že prostředí festivalů je považováno za specifické ve vztahu k odpadu a to, jak lidé nakládají s odpadem v běžném životě, se na festivalech vlivem různých faktorů proměňuje. Dnešní hudební festivaly pod širým nebem se podobou nepochybně liší od slavností minulosti, jako byly například středověké a renesanční karnevaly. Mohlo by se proto zdát, že jediné, co mají tyto události společného, je jejich označení. Slovo festival je dnes hojně užívané pro „kulturní událost skládající se z řady představení uměleckých děl často od jednoho umělce nebo žánru“ (Falassi 1987: 2). Kromě hudebních a filmových festivalů se lze setkat i s festivaly spojenými s konzumací konkrétních nápojů nebo potravin, jako jsou pивní festivaly, festivaly vína, festivaly čokolády, festivaly polévek a další gastronomické festivaly. Tyto události se však odlišují od hudebních festivalů, kterými se zabývá tato práce. Obvykle trvají jeden nebo dva dny a různorodí lidé je navštíví na pár hodin za účelem zpestření volného času.

Na druhou stranu hudební festivaly vytvářejí pro účastníky na pár dní úplně nový svět a tím jsou nápadně podobné festivalům v minulosti. Nevytváří nutně jako karnevaly svět založený na smíchu (Bakhtin 1984: 8), ale rozhodně je to svět sdílené radosti (Turner 2012: 2). Atmosféra hudebních festivalů se úplně stejně jako ta středověkých karnevalů vyznačuje svobodou, rovností a nadbytkem.

Lidé tam přichází za účelem sdíleného poslechu oblíbené hudby a fakt, že se na jednom místě sejde tolik fanoušků daného žánru, je povznášející. Společně s hudbou pak tato skutečnost dodává lidem pocit sounáležitosti a vytváří se *communitas* ve smyslu rovnocenné skupiny lidí,

kteřé spojuje sdílená radost (Turner 2012). K tomuto jevu nepřispívá pouze hudba, ale i fakt, že lidé spolu několik dní žijí na jednom místě ve stejných podmínkách. Na hudebním festivalu je jedno, z jakých poměrů lidé přichází, jakého jsou sociálního postavení, čemu se věnují v běžném životě. Spí ve víceméně podobných stanech na stejně tvrdé zemi. Když celý festival proprší, jsou vyplaveny všechny stany bez rozdílu. Jí podobné jídlo, chodí na společné chemické toalety, užívají si hudbu, ale zároveň snáší stejné nepohodlí.

Účastníci se společně nachází v liminárním prostoru a čase. Obojí je činí rovnými, ale také svobodnými. Hudební festivaly vytvářejí uvolňující prostředí. Mají sice svá vlastní pravidla, ale mnoho společenských omezení a nepsaných pravidel tam neplatí, nebo je jejich porušování tolerováno. Vyznačují se proto transgresí a změnou řádu a účastníci si tak užívají nejen hudbu, ale i možnost překročit normalitu. Svoboda souvisí i s třetím festivalovým aspektem, kterým je nadbytek. Pro mnoho lidí znamenají hudební festivaly prostor k nadměrné konzumaci alkoholu, drog i cigaret. Festivalové uvolnění přináší možnost požívat návykové látky ve větší míře a zároveň požívání návykových látek ve větší míře způsobuje větší festivalové uvolnění.

Svoboda se také projevuje v pohybu i snahách se předvést. Lidé skáčou, křičí, zpívají, tancují, ne však ladnými pohyby společenských tanců, ale různorodými pohyby. Například v případě poga poskakují, narážejí do ostatních lidí a rozlévají u toho pivo. Na Metalfestu je možné pravidelně zahlédnout skupinku lidí s růžovými nafukovacími kytarami, jak stojí na lavičkách, „hrají“ na kytary a hází vlasy po vzoru svých metalových oblíbenců.

V běžném životě je také všeobecně přijímanou normou, že je vhodné se jednou denně umýt, aby člověk neobtěžoval ostatní lidi případným zápachem. Festivalová atmosféra s sebou přináší možnost se několik dní

neumýt, a přesto se bez problémů pohybovat mezi lidmi. Nemytí lidé k hudebním festivalům patří.

Svoboda se projevuje i v oblékání. Je možné vidět různé extravagantní kousky, které si lidé běžně na sebe nevezmou, ale na festivalu mají ideální příležitost je ukázat. Horko také často vybízí k větší míře odhalování než v jiných společenských kontextech kromě koupaliště.

Transgrese spojená s atmosférou hudebních festivalů jde dobře pozorovat právě na zacházení s odpadem. Některé festivaly jsou považovány za nečisté z důvodu množství pohozeného odpadu, jiné jsou naopak uklizené. Ty nečisté svým prostředím skýtají větší míru tolerance k pohazování odpadu, který je vnímán jako něco, co patří na špinavá místa (Drackner 2005). I přes tento rozdíl však hudební festivaly spojuje pohazování odpadků a někdy v rámci zábavy v kotli i házení kelímků nebo toaletního papíru do vzduchu. Udržování čistoty je vnímáno jako starost organizátorů, protože nadměrná konzumace alkoholu a celkový vliv festivalového prostředí působí na účastníky i ve vztahu k jejich odpadu. Prostředí mění zavedený řád běžného života, kdy vše patří do košů a popelnic, či se dokonce třídí. Na festivalu je to jedno. Tím nechci říct, že nikdo nevyhazuje na festivalu odpadky do koše, nebo netřídí, když má možnost. Důležité je to, že podle množství pohozeného odpadu je zřejmé, že to hodně lidí nedělá. A zároveň s tím lidé počítají a berou to jako jev patřící k festivalu. I za předpokladu, že preferují čistější festival, uvědomují si, že čistota je zásluha organizátorů, kteří umí zařídit průběžný úklid tak, aby na zemi odpadky nezůstávaly dlouho a nekupily se.

Po hudebních festivalech tak zůstává výrazná a do jisté míry trvalá materiální stopa. V materiální stopě se naopak odlišují od festivalů v minulosti, protože dnešní společnost se odlišuje od těch minulých. Dnešní doba poskytuje jiné možnosti ohledně použitých materiálů a dopravy zásob, vybavení i lidí. Pokud bereme v potaz kvůli festivalu dopravou vzniklé emise, budou stopou, kterou po sobě rozhodně

středověké festivaly nezanechávaly. Další výraznou stopou je množství plastového odpadu, který pokud není recyklován nebo spálen, skončí na skládce odpadů, kde bude vzhledem k jeho trvanlivosti dlouhou dobu přítomný. Masivní používání plastů je sice v dnešní době všeobecně rozšířené (Rogers 2005: 118-132), plastový odpad se tak na skládce ocitá i bez festivalů, nicméně festivaly jsou výrazným producentem. Zvláště používání jednorázových plastových kelímků je odrazem tolik rozšířené jednorázové konzumace soudobé společnosti, pro kterou je typická rychlá spotřeba výrobků a následná výměna za nové (Strasser 1999: 3-6). Přímo v místě festivalu pak po léta zůstávají nedopalky toxické pro různé organismy. A nějaký čas je pozorovatelná i stopa na místní floře, kterou tisíce lidí pošlapou.

10 ZÁVĚR

Dnešní hudební festivaly si i přes odlišnou podobu zachovávají atmosféru středověkých slavností, zejména karnevalového typu, během kterých je řád běžného života obrácen naruby a tvarován za účelem dočasného uvolnění a pobavení. Vytvářejí pro účastníky na určitý vymezený čas a na vymezeném místě sociální prostředí, které se podobně jako karnevaly vyznačuje svobodou, rovností a nadbytkem. Navazují tak na slavnosti v minulosti svou atmosférou a označení festival není pouhým nahodilým označením, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Všechny tři aspekty lze pozorovat právě skrze zaměření se na konzumaci a odpad. V rámci konzumace jsou hudební festivaly prostředím nadbytku zvláště ve vztahu ke spotřebě alkoholu, cigaret a dalších i nelegálních drog. Ve vztahu k řádu běžného života je festival charakteristický uvolněním až transgresí. Nadměrná konzumace omamných a návykových látek se odráží v představách účastníků jako neodlučitelně patřící k hudebním festivalům. Příčinou je festivalová atmosféra přinášející svobodu jednání a následkem je pak ještě větší uvolnění pod vlivem omamných látek.

Samotná festivalová možnost překračování pravidel je omamnými látkami umocněna, což vede mimo jiné právě k odlišným přístupům ve vztahu k odpadu oproti každodennosti. Za běžných okolností je odpad vnímán jako něco, co má své určité místo, kam patří. Ať je tím místem odpadkový koš nebo třeba popelnice, jakmile tam odpad je a zodpovědnost za něj přebírá někdo jiný, odpad tím pro nás končí. Důležité je se ho zbavit co nejefektivněji a dle určitých norem tak, aby se nestal narušujícím a nepatřičným elementem. Během festivalu je však tento aspekt potlačen a lidé s odpadem nakládají podle momentální nálady. Necháávají ho na místě, pohazují ho na zem, nebo dokonce v kotli během koncertů vyhazují do vzduchu. Neznamená to, že by nebyl odpad na zemi narušující a že by účastníkům nevadil, ale berou ho jako neodlučitelný aspekt festivalového

prostředí, které jako by vybízelo k rebelii. A uklizenější festival je pouze výsledkem jeho propracovanější organizace a ne toho, že by na něm účastníci nic na zem nepohazovali.

Předmětem zájmu o hudební festivaly jsou i jejich dopady na životní prostředí. V době zavádění zálohovaných kelímků z tvrdého plastu se v České republice mluvilo o takzvaném „zelenání“ hudebních festivalů, které mělo naznačovat snižování negativního vlivu na životní prostředí. Nicméně na mnoha festivalech jsou zálohované kelímky jen nástrojem, jak udržovat festival čistější. Skutečný ekologický přístup se projevuje kombinací několika různých opatření a samotné zavedení těchto kelímků jej nezaručuje. Například musí jít ruku v ruce s možností třídění na festivalu odpad a jeho následnou recyklací, protože mnoho plastového odpadu se vyprodukuje i díky nealkoholickým nápojům prodávaným v plastových láhvích. Někteří účastníci možnost třídění vítají. Jiní se naopak domnívají, že vlivem festivalové atmosféry nejsou lidé schopni správně třídít, a proto by byla snaha o implementaci košů na tříděných odpad tam, kde se dosud netřídí, zbytečná.

I přes svou zdánlivou neviditelnost jsou nejvýraznější materiální stopou, která po festivalech zůstává v místech konání, cigaretové nedopalky. Jsou malým a početným odpadem, který některé terény neumožňují uklidit, protože jsou během festivalu zašlapány do povrchu. Zároveň jejich rozklad trvá několik let, takže se v terénu hromadí. Pro okolní prostředí není problémem jen jejich hromadění, ale hlavně jejich toxicita. Filtry v sobě akumulují toxické látky, které činí nedopalky nebezpečné pro mnoho různých organismů. Tato stopa zapadá do úvah o antropocénu jako nové epoše, ve které žijeme a která se vyznačuje lidským vlivem na zemský ekosystém.

Během festivalu jsou si lidé rovni, jejich společenská postavení nehrají roli a všichni jsou pouze fanoušky, kteří si přišli poslechnout oblíbené kapely. V běžném životě může být k některým lidem velmi

nízkého sociálního postavení referováno jako k odpadu na základě jejich kvalitativních charakteristik, kdy účelem je daného člověka ponížít a zdůraznit absenci jeho hodnoty pro společnost. Ve festivalovém kontextu jsou také někdy lidé označováni jako odpad, ale spíše na základě vnější podobnosti s odpadem povalujícím se na zemi. Je tak referováno k lidem značně podnapilým nebo zdrogovaným, kteří leží nejčastěji na místech, kde ostatní lidé chodí. I přes pejorativní označení pro ně mají ostatní účastníci pochopení a nepohoršují se nad nimi, protože na festivalu lidé běžně nadměrnou konzumací tak trochu testují svou míru snášenlivosti alkoholu nebo drog.

Výzkum také odhalil zásadní aspekt vnímání odpadu související s jeho vizualitou a vztahovostí k lidem. Dokud je odpad na zemi v průběhu koncertu, nebo celého festivalu, nevynikne jeho nemístnost tolik jako v případě, kdy koncert nebo festival skončí. Dokud je maskován velkým počtem lidí na jednom místě, tak často není viditelný. Pokud je viditelný, přichází do hry další aspekt, kterým je jeho vztahovost. Určitým způsobem se stále vztahuje k přítomným lidem, kteří si ho alespoň teoreticky mohou po sobě ještě uklidit, nebo ho jinak využít. Následná absence lidí pak na pohled jeho nemístnost zvýrazňuje, protože je definitivně zanechaný někde, kde by být neměl.

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALDSKOGIUS, Hans. 1993. Festivals and Meets: The Place of Music in 'Summer Sweden'. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* [online]. 75(2): 55-72. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/490700>

APPADURAI, Arjun. 1986. Introduction: Commodities and the Politics of Value. In: Arjun APPADURAI, ed. *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 3-63.

ATKINSON, David a Eric LAURIER. 1998. A Sanitized City? Social Exclusion at Bristol's 1996 International Festival of the Sea. *Geoforum* [online]. 29(2): 199-206. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(98\)00007-4](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(98)00007-4)

BAKHTIN, Mikhail. 1984. *Rabelais and His World*. Bloomington: Indiana University Press.

BANKSTON, Carl L. III a Jacques HENRY. 200. Spectacles of Ethnicity: Festivals and the Commodification of Ethnic Culture among Louisiana Cajuns. *Sociological Spectrum* [online]. 20: 377-407. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/02732170050122611>

BAUMAN, Zygmunt. 2004. *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*. Cambridge and Oxford: Polity Press and Blackwell Publishing.

BERNARD, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. 4. vyd. Oxford: AltaMira Press.

BERNARD, H. Russell a Gary W. RYAN. 2010. *Analysing Qualitative Data*. Los Angeles: SAGE Publications.

BONANOMI, Giuliano, Guido INCERTI, Gaspare CESARANO, Salvatore A. GAGLIONE a Virginia LANZOTTI. 2015. Cigarette Butt Decomposition and Associated Chemical Changes Assessed by ¹³C CP/MAS NMR. *PLOS ONE* [online]. 10(1): e0117393. Dostupné z: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0117393>

BOURDIEU, Pierre. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

BRUNCLÍKOVÁ, Lenka. 2015. *Sociální rozměr domovního odpadu* [online]. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/20688>

BRUNCLÍKOVÁ, Lenka a Daniel SOSNA. 2014. Cesta do hlubin kontejneru. *AntropoWebzin* [online]. 1/2014: 1-9. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/182>

CECCARINI, Rossella. 2010. Food Workers and Individual Agents of Culinary Globalization: Pizza and Pizzaioli in Japan. In: James FARRER, ed. *Globalization, Food and Social Identities in the Asia Pacific Region* [online]. Tokyo: Sophia University Institute of Comparative Culture. Dostupné z: <http://icc.fl.sophia.ac.jp/global%20food%20papers/html/ceccarini.html>

CIERJACKS, Arne, Friederike BEHR a Ingo KOWARIK. 2012. Operational performance indicators for litter management at festivals in semi-natural landscapes. *Ecological Indicators* [online]. 13(1): 328-337. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2011.06.033>

COYNE, Michelle a Paul S. MOORE. 2012. Material Culture Today. In: Carl A. ZIMRING a William L. RATHJE, ed. *Encyklopedia of Consumption and Waste: The Social Science of Garbage*. Thousand Oaks: SAGE Publications. s. 516-519.

DE COVERLY, Edd, Pierre MCDONAGH, Lisa O'MALLEY a Maurice PATTERSON. 2008. Hidden Mountain: The Social Avoidance of Waste. *Journal of Macromarketing* [online]. 28(3): 289-303. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0276146708320442>

DERRET, Ros. 2003. Making Sense of How Festivals Demonstrate a Community's Sense of Place. *Event Management* [online]. 8: 49-58. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10295390208718739>

DOUGLAS, Mary. 2002 [1966]. *Purity and Danger: An Analysis of Concept of Pollution and Taboo*. London and New York: Routledge Classics.

DRACKNER, Mikael. 2005. What Is Waste? To Whom? An Anthropological Perspective on Garbage. *Waste Management and Research* [online]. 23(3): 175-181. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0734242X05054325>

DUFFY, Michelle. 2000. Lines of Drift: Festival Participation and Performing a Sense of Place. *Popular Music* [online]. 19(1): 51-64. Dostupné z: doi: 10.1017/S0261143000000027.

DURKHEIM, Émile. 2002. *Elementární formy náboženského života*. Praha: OIKOYMENH.

DVOŘÁK, Miroslav. 2011. *Bezdomovci, my a oni* [online]. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10563/15739>

FALASSI, Alessandro. 1987. Festival: Definition and Morphology. In: Alessandro FALASSI, ed. *Time Out of Time: Essays on the Festival*. Albuquerque: University of New Mexico Press.

GETZ, Donald. 2010. The Nature and Scope of Festival Studies. *International Journal of Event Management Research* [online]. 5(1). Dostupné z: <http://ijemr.org/wp-content/uploads/2014/10/Getz.pdf>

GIBSON, Chris. 2007. Music Festivals: Transformation in Non-metropolitan Places, and in Creative Work. *Media International Australia Incorporating Culture and Policy* [online]. 123(1): 65-81. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1329878X0712300108>

GIBSON, Chris a John CONNEL. 2012. *Music Festivals and Regional Development in Australia*. Farnham and Burlington: Ashgate Publishing.

GOODY, Jack. 2013. Industrial Food: Towards the Development of a World Cuisine. In: Carole COUNIHAN a Penny VAN ESTERIK, ed. *Food and Culture: A Reader*. 3. vyd. s. 72-90.

GRAEBER, David. 2001. *Toward Anthropological Theory of Value: The False Coin of Our Own Dreams*. New York: PALGRAVE.

GRAEBER, David. 2011. Consumption. *Current Anthropology* [online]. 52(4): 489-511. Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/660166>

HALAMA, Ota. 2008. *Rastafari: Pozadí vzniku hnutí, vznik a vývoj hnutí, styl života*. Praha: Volovox Globator.

HAWKINS, Gay. 2006. *The Ethics of Waste: Relate to Rubbish*. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield.

HECHT, Gabrielle. 2018. Interscalar Vehicles for an African Anthropocene: On Waste, Temporality, and Violence. *Cultural Anthropology* [online]. 33(1): 109-141. Dostupné z: <https://doi.org/10.14506/ca33.1.05>

HEJNAL, Ondřej. 2013. Anachorický bezdomovec: Purifikace a transgrese veřejného prostoru. *Český lid* [online]. 100(4): 449-467. Dostupné z:

<http://ceskyid.avcr.cz/media/articles/17/submission/original/17-27-1-SM.pdf>

HEŘMANSKÝ, Martin a Hedvika NOVOTNÁ. 2011. Hudební subkultury. In: Petr JANEČEK, ed. *Folklor atomového věku? Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti* [online]. Národní muzeum, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, s. 89-110. Dostupné z: <http://www.nm.cz/Publikace/Elektronicke-publikace/Folklor-atomoveho-veku-Kolektivne-sdilene-prvky-expresivni-kultury-v-soudobe-ceske-spolecnosti.html>

HOBSBAWM, Eric. 1983. Introduction: Inventing Traditions. In: Eric HOBSBAWM a Terence RANGER, ed. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 1-14.

HOON KIM, Young, Mincheol KIM, Tanya RUETZLER a Jim TAYLOR. 2010. An Examination of Festival Attendees' Behavior Using SEM. *International Journal of Event and Festival Management* [online]. 1(1): 86-95. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/17852951011029324>

HUDSON, Simon a Rupert HUDSON. 2013. Engaging with Consumers Using Social Media: A Case Study of Music Festivals. *International Journal of Event and Festival Management* [online]. 4(3): 206-223. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/IJEFM-06-2013-0012>

CHI, Xinwen, Martin STREICHER-PORTE, Mark Y. L. WANG a Markus A. REUTER. 2011. Informal Electronic Waste Recycling: A Sector Review with Special Focus on China. *Waste Management* [online]. 31(4): 731-742. Dostupné z: doi: 10.1016/j.wasman.2010.11.006

KENNEDY, Greg. 2007. *An Ontology of Trash: The Disposable and Its Problematic Nature*. New York: State University of New York Press.

KENNEL, James a Rebekah SITZ. 2010. Greening Bonnaroo: Exploring the Rhetoric and the Reality of Sustainable Festival through Micro-ethnographic Methods. Conference. *Global Events Congress IV. 14-16.7. 2010. Leeds, UK* [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/315891872_Greening_Bonnaroo_Exploring_the_rhetoric_and_the_reality_of_a_sustainable_festival_through_micro-ethnographic_methods

LAING, Jennifer a Warwick FROST. 2010. How green was my festival: Exploring challenges and opportunities associated with staging green events. *International Journal of Hospitality Management* [online]. 29(2): 261-267. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2009.10.009>

LAMB, Ian S. 2006. From Festival to Fiasco. *The New Presence* [online]. 1: 24-27. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=292621>

LARSEN, Gretchen, Rob LAWSON a Sarah TODD. 2010. The Symbolic Consumption of Music. *Journal of Marketing Management* [online]. 26 (7-8): 671-685. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0267257X.2010.48186>

LATOUR, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

LEBOW, Victor. 1955. Price Competition 1955. *Journal of Retailing* [online]. 1955: 1-7. Dostupné z: http://www.academia.edu/21551517/Price_Competition_in_1955

LEISTIKOW, Bruce N., Daniel C. MARTIN a Christina E. MILANO. 2000. Fire Injuries, Disasters, and Costs from Cigarettes and Cigarette Lights: A Global Overview. *Preventive Medicine* [online]. 31(2): 91-99. Dostupné z: <https://doi.org/10.1006/pmed.2000.0680>

LIM, Meghan S. C., Margharet E. HELLARD, Jane S. HOCKING a Campbell K. AITKEN. 2008. A cross-sectional survey of young people attending a music festival: associations between drug use and musical preference. *Drug and Alcohol Review* [online]. 27: 439-441. Dostupné z: doi: 10.1080/09595230802089719

LINDBLOOM, Jana. 2004. Preklopenie asymetrie pro získaní údajov: Pomáha informovaný súhlas alebo škodí? In: Magdaléna JANTULOVÁ, Kateřina JANKŮ a Alicja Ewa LEIX, ed. *BIOGRAF 35/2004: Etika a právo v kvalitatívnom výzkumu*. Praha: Virtuální institut o. p. s., s. 85-95.

LUKIĆ-KRSTANOVIĆ, Miroslava. 2008. The Festival Order: Music Stages of Power and Pleasure. *Issues in Ethnology and Anthropology* [online]. 3(3): 129-143. Dostupné z: <https://eap-ia.org/index.php/eap/article/view/503>

MAIR, Judith a Jennifer LAING. 2012. The greening of music festivals: Motivations, barriers and outcomes. Applying the Mair and Jago model. *Journal of Sustainable Tourism* [online]. 20(5): 683-700. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.636819>

MELOSI, Martin V. 2005. *Garbage in the Cities: Refuse Reform and the Environment*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

MILLER, Daniel. 1987. *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Basil Blackwell.

MILLER, Daniel. 2012. *Consumption and its Consequences*. Cambridge: Polity Press.

NEWITZ, Annalee a Matt WRAY. 1997. Introduction. In: Annalee NEWITZ a Matt WRAY, ed. *White Trash: Race and Class in America*. New York: Routledge. s. 1-12.

O'BRIEN, Martin. 1999. Rubbish Values: Reflections on the Political Economy of Waste. *Science and Culture* [online]. 8(3): 269-295. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09505439909526548>

O'BRIEN, Martin. 2008. *A Crisis of Waste? Understanding the Rubbish Society*. New York and London: Routledge.

PICHTEL, John. 2005. *Waste Management Practices. Municipal, Hazardous, and Industrial*. Boca Raton: CRC Press.

RATHJE, L. William a Cullen MURPHY. 2001. *Rubbish! The Archaeology of Garbage*. Tuscon: The University of Arizona Press.

RENO, Joshua. 2009. Your Trash Is Someone's Treasure: The Politics of Value at a Michigan Landfill. *Journal of Material Culture* [online]. 14(1): 29-46. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1359183508100007>

RENO, Joshua. 2014. Toward a New Theory of Waste: From 'Matter out of Place' to Signs of Life. *Theory, Culture and Society* [online]. 31(6): 3-27. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0263276413500999>

RENO, Joshua. 2017. Wastes and Values. In: Daniel SOSNA a Lenka BRUNCLÍKOVÁ, ed. *Archaeologies of Waste: Encounters with the Unwanted*. Oxford: Oxbow Books.

ROGERS, Heather. 2005. *Gone Tomorrow: The Hidden Life of Garbage*. New York: The New Press.

SHARMA, Rishi, Shafi LODHI, Pradeep SAHOTA a Mahesh M. THAKKAR. 2015. Nicotine administration in the wake-promoting basal forebrain attenuates sleep-promoting effects of alcohol. *Journal of Neurochemistry* [online]. 135: 323-331. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/jnc.13219>

SHARPE, Erin K. 2008. Festivals and Social Change: Intersections of Pleasure and Politics at a Community Music Festival. *Leisure Sciences*

[online]. 30(3): 217-234. Dostupné z:
<https://doi.org/10.1080/01490400802017324>

SIMMEL, Georg. 1978. *The Philosophy of Money*. London: Routledge.

SOSNA, Daniel a Lenka BRUNCLÍKOVÁ. 2015. *Odpad pohledem společenských věd: metodická příručka* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z:
<http://www.antropologie.org/cs/publikace/knizni-tituly/odpad-pohledem-spolecenskych-ved-metodicka-prirucka>

STRASSER, Susan. 1999. *Waste and want: a social history of trash*. New York: Metropolitan Books.

THOMPSON, Michael. 1979. *Rubbish Theory: The Creation and Destruction of Value*. Oxford: Oxford University Press.

TURNER, Edith. 2012. *Communitas: The Anthropology of Collective Joy*. New York: Palgrave Macmillan.

TURNER, Victor Witter. 2004. *Průběh rituálu*. Brono: Computer Press.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum Press.

VAN GENNEP, Arnold. 1997. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

VAN HAVERE, Tina, Wouter VANDERPLASSCHEN, Jan LAMMERTYN, Eric BROEKAERT and Mark BELLIS. 2011. Drug use and nightlife: more than just dance music. *Substance Abuse Treatment, Prevention and Policy* [online]. 6:18. Dostupné z:
<https://doi.org/10.1186/1747-597X-6-18>

ZALASIEWICZ, Jan et al. 2008. Are we now living in the Anthropocene? [online]. *GSA Today* 18(2): 4-8. Dostupné z:
<http://dx.doi.org/10.1130/GSAT01802A.1>

12 SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

AKTUÁLNĚ.CZ. 2014. *Anketa: Chtějí vést Plzeň, jak by vyřešili její problémy?* [online]. Vydáno: 4. 10. 2014. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/anketa-chteji-vest-plzen-jak-by-vyresili-jeji-problemy/r~c95c9d1e4af711e4ba15002590604f2e/>

ANONYM. 2018. *Basinfirefest: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.basinfirefest.cz>

ANONYM. 2018. *Brutal Assault: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://brutalassault.cz/cs/>

ANONYM. 2018. *České hrady: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.ceskehrady.cz/cs/>

ANONYM. 2018. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz>

ANONYM. 2018. *Čistá Plzeň: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.cistaplzen.cz>

ANONYM. 2018. *Čistý festival: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.cistyfestival.cz>

ANONYM. 2018. *Historie Nicknacku* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.nicknack.cz/kdo-stoji-za-kelimky-nicknack/>

ANONYM. 2018. *Masters of Rock: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.mastersofrock.cz/cs/>

ANONYM. 2018. *Metalfest Open Air: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.metalfestopenair.cz>

ANONYM. 2018. *Mighty Sounds: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.mightysounds.cz>

ANONYM. 2018. *Oxford Dictionaries: Definition of Garbage* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/garbage>

ANONYM. 2018. *Oxford Dictionaries: Definition of Rubbish* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/rubbish>

ANONYM. 2018. *Oxford Dictionaries: Definition of Trash* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/trash>

ANONYM. 2018. *Oxford Dictionaries: Definition of Waste* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/waste>

ANONYM. 2018. *Rock for Churchill: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.rfch.cz>

ANONYM. 2018. *Rock for People: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.rockforpeople.cz>

ANONYM. 2018. *Uprising: oficiální stránky* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.uprising.sk>

ANONYM. 2018. *Wikislovník: odpad* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://cs.wiktionary.org/wiki/odpad>

ČTK. 2017. *Ve Vizovicích končí hudební festival Masters of Rock, byl úspěšný. České noviny* [online]. Vydáno: 16. 7. 2017. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/ve-vizovicich-konci-hudebni-festival-masters-of-rock-byl-uspesny/1507128>

DEML, Jakub. 2016. *Rock for People 2016 je minulostí. A opět nezklamal! GALERIE. TN Nova* [online]. Vydáno: 6. 7. 2017. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/clanek/rock-for-people-2016-je-minulosti-a-opet-nezklamal-galerie.html>

PETR, Miroslav. 2017. *Obří pivovod bude zásobovat metalový festival v německém Wacken. Lidovky* [online]. Vydáno: 25. 5. 2017. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/obri-pivovod-bude-zasobovat-metalovy-festival-v-nemeckem-wacken-pxp-/pivo.aspx?c=A170525_163202_ln-pivo_mpt

PÍHOVÁ, Dominika: *Bezdomovec si ustlal v kontejneru, skončil v popelářském voze. Zachránil se mobilním telefonem. iROZHLAS* [online]. Vydáno: 10. 1. 2018. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/bezdomovec-si-ustlal-v-kontejneru-a-skoncil-v-popelarskem-voze-zachranil-ho_1801101734_dp

RADA, Michael. 2014. *Bezdomovci: Odpad či Odras společnosti?* [online]. Vydáno: 12. 11. 2014. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://radamichael.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=434194>

SKÁCEL, Petr. 2012. *Začíná metalový svátek Brutal Assault, čeká se 15 tisíc lidí. iDNES* [online]. Vydáno: 8. 8. 2012. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: https://kultura.zpravy.idnes.cz/festival-brutal-assault-08c-/hudba.aspx?c=A120807_193700_hudba_jaz

TOPINKOVÁ, Martina. 2012. *Festivaly zelenají, nabízí svým návštěvníkům ekologické kelímky*. iDNES [online]. Vydáno: 12. 8. 2012. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ekologicke-plastove-kelimky-zaplavuji-festivaly-f7q-/domaci.aspx?c=A120809_153148_domaci_maq

VORUBA, Martin. 2013. *Historie amfiteátru Lochotín* [online] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.zooplzen.cz/o-nas/amfiteatr/historie-amfiteatru-lochotin.aspx>

ZÁKONY PRO LIDI. 2001. *Zákon č. 185/2001 Sb.: Zákon o odpadech a o změně některých dalších zákonů* [online]. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-185#cast1>

13 RESUMÉ

This thesis is concerned with different perceptions of consumption and waste at open air music festivals as a means of understanding festive nature of musical festivals, their connection to medieval festivals and their social and material consequences. The perceptions are shaped by the festive nature of these special events that have their own time, place and rules. The focus of the thesis is visitors' point of view which was gained by interviewing several of them and by participant observation. The perceptions of the organisers and public are of peripheral importance and were obtained mainly through media. The participant observation was conducted at three music festivals in the western part of the Czech Republic and was complemented by interviews with the visitors of other festivals in the Czech Republic, Slovakia and Germany.

Open air music festivals are popular events that boost tourism which results in them being crowded and overwhelmed by waste. This waste needs to be managed by both the organisers and the visitors. Littering is a common feature of all music festivals which shows that the waste is not managed by the visitors in manners of everyday life. Despite the evaluation of cleanness of any festival is based on the intensity of littering, the visitors feel that it is the organisers who are primarily responsible for keeping the festival clean. Here, another feature comes into play: alcohol consumption or drug use, both of which contribute to greater freedom to break the rules applicable in everyday life.

Consumption is also the main reason for generating waste in the first place. Drinking generates many disposable plastic cups or bottles that are subsequently littered, especially when the waste management by the organisers is insufficient for the number of visitors. One may think that the so called "greening" of music festivals would contribute to more responsible management of music festivals and make their impact on the environment less damaging. However, in the context of Czech music festivals their

“greening” is mostly talked about in connection to the implementation of refundable plastic cups. That, by itself does not necessarily make a difference to the environmental impacts.

The main purpose of the thesis is to contribute to understanding of festivals by exploring the perceptions and conceptualizations of waste under specific conditions of one type of festive events.

14 PŘÍLOHY

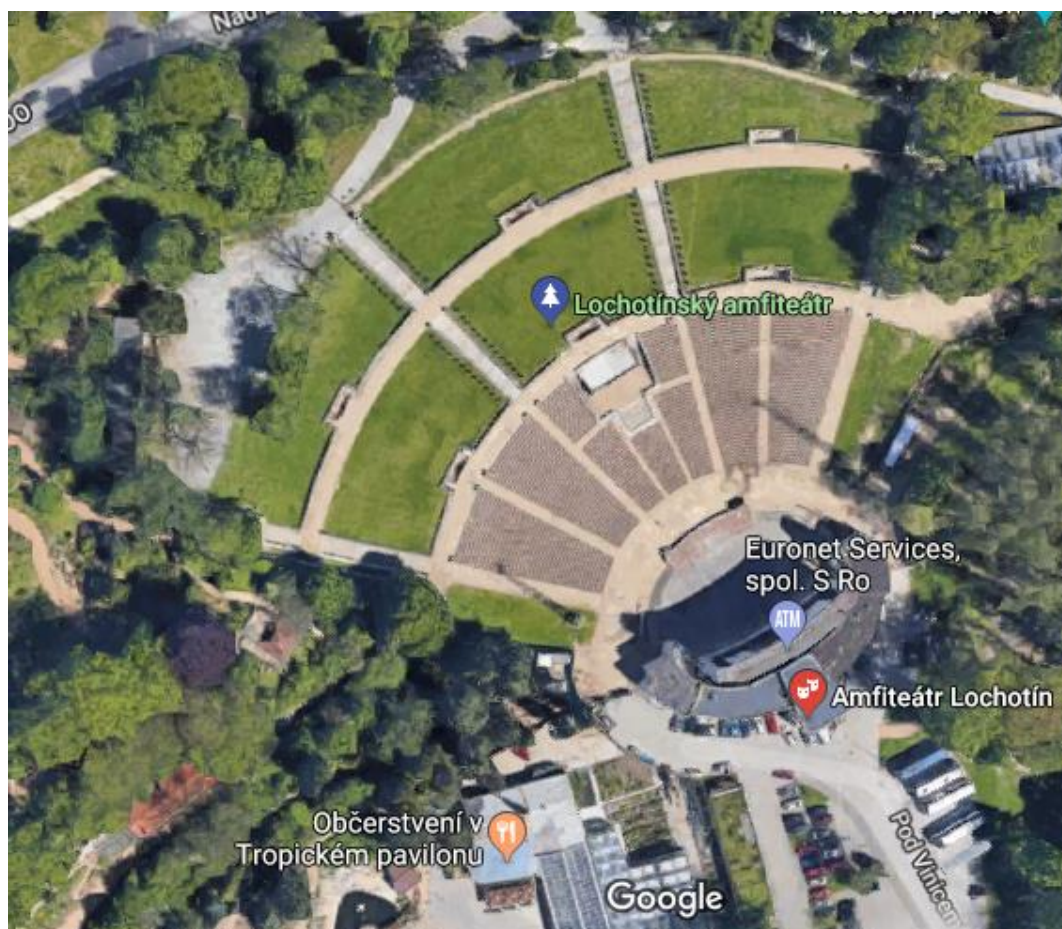

Foto 1: Lochotínský amfiteátr, satelitní snímek

Zdroj: Mapy Google

Datum: 27. 2. 2018

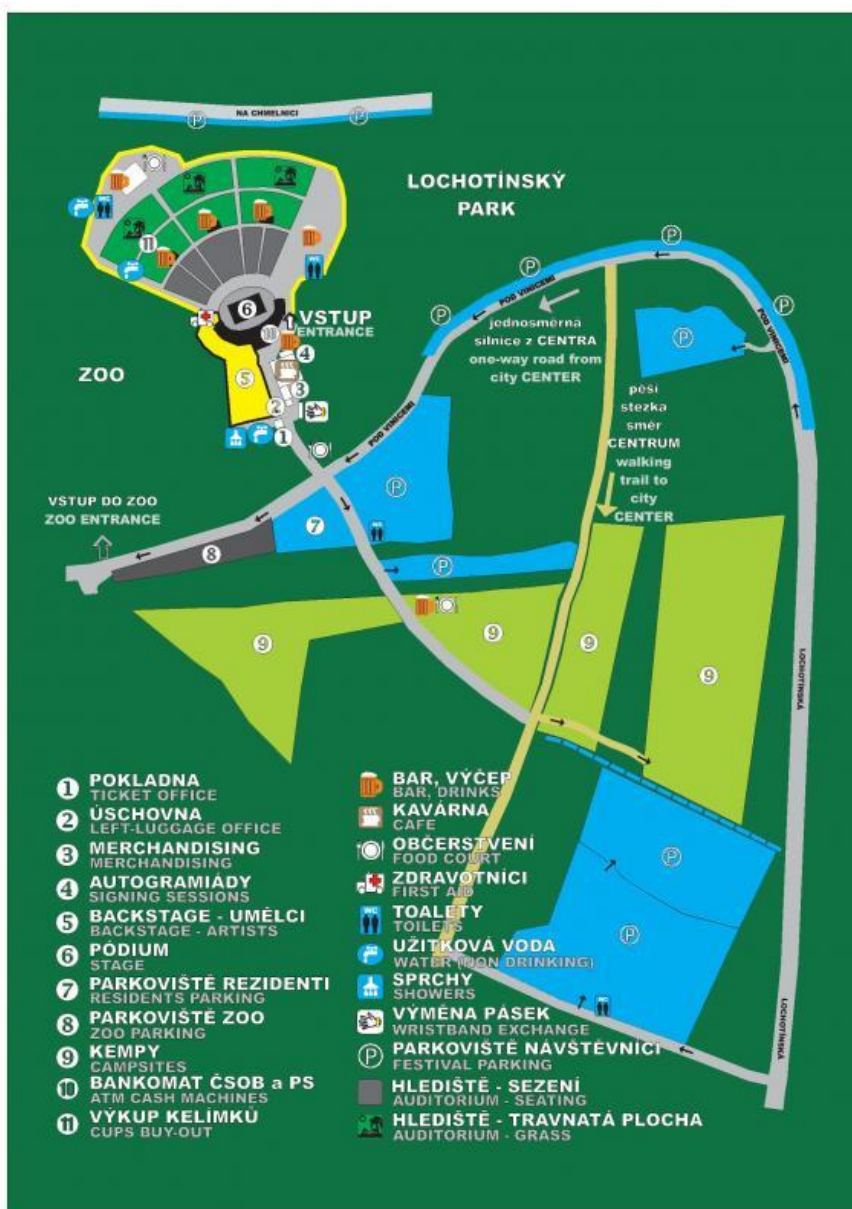

Foto 2: Plánek Metalfestu 2016

Zdroj: Oficiální stránky Metalfestu

Dostupné z: <http://www.metalfestopenair.cz/news/mapa-arealu-je-hotova>

Datum stažení: 27. 2. 2018

Foto 3: Plánek Basinfirefestu 2017

Zdroj: Oficiální stránky Basinfirefestu

Dostupné z: <https://www.basinfirefest.cz/component/k2/item/55-info>

Datum stažení: 27. 2. 2018

Foto 4: Satelitní mapa zachycující festival Rock for Churchill u města Vroutek

Zdroj: mapy.cz

Datum: 27. 2. 2018

Foto 5: Multifunkční odpadkový koš na Basinfirefestu. V pozadí lze vidět slámu určenou ke zpevnění bahnitého povrchu po dešti.

Zdroj: vlastní archiv

Foto 6: Odpadky v okolí amfiteátru Lochotín během Metalfestu 2017

Zdroj: vlastní archiv

Foto 7: Nedopalky v amfiteátru Lochotín během Metalfestu 2017

Zdroj: vlastní archiv

Foto 8: Odpadky na jedné z luk určených ke kempování den po skončení Metalfestu

Zdroj: vlastní archiv

Účastník výzkumu	Seznam volného jmenování
Iveta (Rock for People)	bordel, kelímky, plechovky, třídění, přeplněné popelnice, TOI TOI (špinavé většinou)
Anežka (Masters of Rock)	vajgly, blitky, plechovky, kelímky, hadry, smrad, kusy jídla
Kamil (Masters of Rock)	tuny kelímků, všude zbytky jídla, nepořádek kolem TOlek
Karolína (Brutal Assault, Masters of Rock)	odpad poházený po kempu, černé pytle, povalující se opilí lidé, kelímky s vajgly, nezálhované kelímky
Lucie (Mighty Sounds)	tříděný odpad, pytle na odpadky pro každého, vratné kelímky, bambusové nádoby
Karel (Mighty Sounds)	jednorázové kelímky na pivo, jednorázové talířky, plné koše, vratné kelímky, třídění odpadu, odpad v kempu
Gabriela (Rock for Churchill)	kelímky – rozšlapané na zemi, odpad u stanů, nedopalky, pytle na odpadky, třídění odpadu, sbírání kelímků plastových, vratné kelímky někde
Tomáš (Rock for Churchill)	koše, kelímky měkké, kelímky tvrdé – vraccí, lidi bordeláři, třídící pytle, sběr kelímků, koše na hliník, tašky s sebou, lidi jako odpad v ranních hodinách, nejhorší je finální úklid stanoviště, dostatek personálu na průběžný úklid, bahno

Účastník výzkumu	Seznam volného jmenování
Mirka (Uprising)	Zelená hlíadka, koše, celková čistota, recyklace, kompost
Patrik (Metalfest)	vratné kelímky, žetonkový systém, zákaz vnášení vlastních potravin a nápojů
Erna (Homerun, Holi, Jahnsinselfest) - Erna nejprve psala asociace s odpadem na festivalech, ale pak si zadání vztáhla na opad všeobecně.	bottles, blue trash bags, Biomüll (bioodpad), Restmüll (směsný odpad), Mülltrennung (třídění odpadu), Recycling, Lifestyle, Müllberge (skládka/hora odpadků), Plastikinsel (plastový ostrov), Verschmutzung (znečištění), Umweltzerstörung (devastace životního prostředí), eingepacktes Gemüse (balená zelenina), zu viel Verpackung (příliš obalů), Mikropartikel (mikročástice)

Tabulka č. 1: Přehled seznamů volného jmenování, zadání: Napište vše, co se vám vybaví, když se řekne odpad na hudebním festivalu.